

GYARMATI GYÖRGY

A közigazgatás újjászervezése az „ideiglenesség” korszakában*

1. A közigazgatás újjászervezését meghatározó tényezők a második világháború végén (1944. október–1944. december)

Az új magyar államiság megteremtésének nagyhatalmi előkészületei, illetve — azokon a területeken, ahol már átgördült a front — a helyi hatalmi intézményrendszer újjászervezése 1944. őszi hónapjaiban egy időben zajlottak. Mire azonban kiderülhetett, hogy az újjászerveződő magyar közéletben a nagy hatalmak nem látnák szívesen a *nemzeti bizottságokat*, addigra azok — a háborús megpróbáltatások ellenére megőrzött helyi önszerveződés „szerelemgyerekeiként” — megszülettek és (főként az első hónapokban) nagy aktivitással munkához is láttak. Az állami szuverenitás hiányában az újjászervezés kezdetének ezek a sajátosságai ellentmondásos helyzetet idéztek elő mind az igazgatásszervezetben, mind a politikai közéletben. A feszültségek megértéséhez célszerűnek látszik a szimultán zajló nemzetközi és hazai történések egymás utáni felelevenítése.

A nemzeti bizottságok in statu nascendi

Magyarország helyzete az új államiság létrehozásakor nemcsak azon közép- és délkelet-európai kis államokétól tért el, amelyeknek a német támadást és megszállást követően külföldön létesített emigrációs kormányait az antifasiszta nagyhatalmi koalíció tagjai szövetségeseiknek ismerték el (Lengyelország, Csehszlovákia). Különbözött Németország azon csatlós államainak helyzetétől is, melyeknek kormányai — midőn a *Vörös Hadsereg* országuk területére lépett — „kiugrottak” a német szövetségből (Románia, Bulgária), s a szovjet kormánnyal fegyverszüneti megállapodást kötve megkezdték rendszereik politikai átállítását is. Mindezekhez képest Magyarországon Horthy kormányzó kiugrási kísérletének kudarca, illetve az őt váltó Szálasi-rezsimnek a németek oldalán „végsőig kitartó” országpusztító tevékenysége már önmagában lehetetlenné tette, hogy a régi rendszert — ha másért nem, hát a „jogfolytonosságra” való tekintettel — számításba lehessen venni a politikai reorganizálás során. Erre annál is kevésbé kerülhetett sor, mivel a demarsra kényszerített, Szálasi nevével fémjelzett hatalmi konstrukció „szinte teljes vezető rétege; a felső állami bürokrácia, a honvédség, a csendőrség, a rendőrség főtisztjeinek zöme

* A dolgozat a második világháború után újjászervezett magyar közigazgatás formálódását az 1950. évi tanácsrendszer bevezetéséig nyomon követő hosszabb tanulmány első része.

testületileg hagyta el az országot. Egyedülálló, hogy az állam egész gépezete, politikai vezetése, parlamentje, több százezres megmaradt hadserege, intézményei egy másik államba települjenek át, magukkal sodorva a társadalmi elit nem kis részét, magukkal víve még a börtönöket is, legalábbis Sopronkőhida politikai foglyait.”¹

Azt gondolhatnók, hogy a Horthy-, illetve Szálasi-rendszernek az országból történő „testületi” eltávozása megkönnyítette a megújulást, hiszen a helyükre lépőknek legalább a kompromittált múlt terhét nem kellett hordozniuk az államiság helyreállítása során. Ez az „előny” azonban korántsem volt egyértelmű. Többek között azért nem, mert amíg az egyik oldalon a Vörös Hadsereg egy vele ellenséges harcoló „állammal” állt szemben, addig a másik oldalon — a front mögötti területeken — nem maradt fenn olyan helyi vagy központi adminisztráció, melyre kezdetektől támaszkodhatott volna.

Mindezekből következően a hátramaradó szovjet katonai kommandatúráknak — a megszálló hadijogán túlmenően — óhatatlanul részt *kell*t venniük a helyi közigazgatás újjászervezésében és működtetésében. S nem csupán azért, mert hatalmi helyzetükből következően mindenáron azonnal uralni kívánták volna a fennhatóságuk alá került térség községeit, városait. Leginkább azért, mert elsődleges feladatuk volt a továbbmenő, harcoló csapatok ellátásának, utánpótlási vonalainak a biztosítása, s ennek keretében az adott terület polgári lakosságával elvégeztetendő közmunkák — „malenkij rabot” — megszervezése. Ugyanakkor — a másik oldalról nézve — a közrend, a közellátás helyreállításának igénye, a háborús megpróbáltatások következtében „testileg és lelkileg is lerongyolódott” társadalom mindennapi életének normalizálási szükséglete is megkívánta egy működőképes igazgatás mielőbbi létrehozását.² A katonai és a polgári szükséglet tehát megelőzte az újjászerveződés során csak a későbbiekben előtérbe kerülő politikai megfontolásokat. A *szükség* motívuma mellett az új helyzet *lehetőség*et is teremtett arra, hogy a korabeli népi szöfordulattal „nadrágos emberek”-ként minősített hivatalnokok elmenekülése nyomán a helyben maradtak a szovjet hatóságok számára is elfogadható személyiségek révén lássanak hozzá szűkebb pátriájuk életre galvanizálásához. A *falutanácsok*tól a *direktóriumok*ig a legkülönbözőbb elnevezéssel létrejött új fórumok³ napi

- 1 *Juhász Gyula*: Az uralkodó eszmék zsákutcája. In: Magyarország 1944-ben (Tudományos tanácskozás. Budapest, 1984. július 14.). Szerk. Orbán Sándor. Bp. 1984. 31–32., másodközlésben Id. *Uő.*: A téveszméktől a rendszer széthullásáig. Népszabadság, 1984. jún. 23. Megjegyzendő, hogy Hitler csapatainak 1939. szept. 1-ji agresszióját követően, melyhez a hónap második felében a Vörös Hadsereg keleti irányú támadása párosult, az összeomló Lengyelországból méreteit tekintve hasonló arányú — az állami vezetést és a (megmaradt) hadsereg jelentős részét is magában foglaló — menekülési hullámnak lehetett tanúja a korabeli Európa. Amellett, hogy az emigrációban reorganizálódó lengyel kormánynak nemzetközi elismertsége, folytatólagosan működő diplomáciai kara volt, illetve maradt, az időközben bekövetkezett veszteségek mellett is 600 000 főnyi „emigráns” lengyel katona harcolt a háború utolsó évében is a szövetségesek oldalán. *Ludwik Gelberg*: Die Entstehung der Volksrepublik Polen. Frankfurt am Main, 1972. 20–43.
- 2 L. *erről*: *Somlyai Magda*: Történelemformáló hétköznapiak. 1945 ősze – 1945 tavasza. Bp. 1985.; *Uő.*: A közigazgatási hivatalok helye, szerepe a felszabadulás időszakában. In: Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről. Szerk. Molnár János, Orbán Sándor, Urbán Károly. Bp. 1985. 65–82.; „Közírté tétetik”. Jászákóhalma és Tiszaroff községek dobolási könyve az 1944–45-ös évekből. Szerk., bev. Tóth Tibor. Szolnok, 1985.
- 3 *Korom Mihály*: A népi bizottságok és a közigazgatás Magyarországon, 1944–1945. Bp. 1984.

igazgatási tevékenységében — tekintettel a (még) háborús viszonyokra — a szűkséglet és a lehetőség még nagyon egyenetlen arányban jelent, jelenhetett meg. A „katonai” vagy „polgári” közigazgatás alternatíváiról szólva plasztikusan érzékelteti a korabeli viszonyokat Somlyai Magda, midőn e fórumok különböző változatairól ad számot *in statu nascendi*. Függetlenül attól — írja — „hogya a szovjet hadvezetés azért adott-e »önállóságot«, mert a saját vezetésnek szívesebben engedelmességek az emberek, mint a megszálló hatóságoknak, a lényeg ugyanaz marad: az önállóság egy formája, mely jelentős erőket szabadított fel, amely nélkül az új magyar államiság megteremtése elképzelhetetlen lett volna. Ezen az eredményen nem változtat az a történetileg és jogilag teljesen indokolt intézkedés sem — még ha egybenmásban meg is nehezítette a feladatok megoldását —, hogy a fegyverszünet megkötéséig a beszámoltatás és ellenőrzés jogát, egyes helyeken és kérdésekben az intézkedésig menően is, fenntartották maguknak a szovjet parancsnokságok. E jogok gyakorlásában a frontvonal közelsége, illetve távolsága, a szovjet parancsnokok merevebb vagy rugalmasabb magatartása, valamint a magyar közigazgatási vezetők rátermettsége — talán helyesebb úgy mondani, hogy »kurázsija« — szerint lényeges különbségek mutatkoztak. Az eltérés a majdnem katonai közigazgatás és a majdnem polgári ügyintézés két véglete között mozgott.”⁴ E történetírói értékeléssel cseng össze a frontot átélt kortárs diagnózisa is. Bibó István, aki az újjászerveződő belügyminisztériumban a közigazgatási osztály (majd főosztály) élére került, egyik korabeli analízisében úgy értékelte a szovjet hadvezetés ez irányú tevékenységét, hogy „ahol katonai érdekeit veszélyeztetve látta, megnehezítette életünket, anélkül, hogy ez lett volna a célja; ha ereje és biztonságérzete megengedte, nagylelkű volt ott, ahol a legkevésbé várták tőle.”⁵

Talán ennyi is elegendő annak érzékeltetésére, hogy a front elvonulását követően a legkorábban (még Szálasi hatalomra kerülése előtt) újjászerveződni kezdő tiszántúli területeken az igazgatás megindulását a fentebb leírt körülmények kondicionál-

4 Somlyai Magda: Történelemformáló hétköznapi Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében. Szolnok, 1981. 11.

5 Bibó István: A magyar demokrácia válsága. In: *Uő: Válogatott tanulmányok. II. 1945–1949.* Vál., szerk. Huszár Tibor, Vida István. Bp. 1986. 18. Hozzáfűzendő mindehhez, hogy a Németország nyugati övezeteit megszálló atlanti hatalmak is katonai céljaiknak alárendelve, majd pedig gazdasági lehetőségeikhez, ill. politikai célkitűzéseikhez igazították a nyugatnémet megszállási övezetek helyi, illetve regionális (zóna) igazgatásának rekonstrukcióját. Pontosabban a megszállási zónák újjászervezése az ott regnáló megszálló nagyhatalom motivációjától függően különbözött. Az amerikaiak — kezdetben — politikai okokból kívántak mielőbb „túladni” megszálló státusukon, s ezért a helyi kormányzat(ok) és igazgatási adminisztráció(k) mielőbbi reorganizálásában voltak érdekeltek. A britek ugyan politikai okokból szívesebben látták volna (Nyugat-)Németország lassúbb helyreállítását, ugyanakkor saját háború végi katasztrofális gazdasági-financiális helyzetük miatt érezték nyűgnek a megszállást. A franciák — „ajándékba kapott” — övezetében volt a legszigorúbb, az intranzigens elégtételszerzéssel párosuló megszálló magatartás. L. erről: Jochen Thies: What is going on in Germany? Britische Militärverwaltung in Deutschland, 1945–46. In: *Die Deutschlandpolitik Großbritanniens und die Britische Zone, 1945–1949.* Hrsg. von Claus Scharf, Hans-Jürgen Schröder. Wiesbaden, 1979. 29–50.; Gerhard Kiersch: Die französische Deutschlandpolitik, 1945–1949. In: *Politische und ökonomische Stabilisierung Westdeutschlands, 1945–1949.* Hrsg. von Claus Scharf, Hans-Jürgen Schröder. Wiesbaden, 1977. 61–76.; Theodor Eschenburg: Der bürokratische Rückhalt. In: *Die zweite Republik. 25 Jahre Bundesrepublik Deutschland — eine Bilanz.* Hrsg. von Richard Löwenthal und Hans-Peter Schwarz. Stuttgart, 1974. 64–94.

ták. Az, hogy a létrejött új helyi formációk mennyiben követték, avagy — a népi radikalizmus, illetve bizonyos '19-es reminiscenciák következtében — mennyiben vetették el a korábbi igazgatásszervezet tradícióit, csak egy későbbi, bár hamarosan bekövetkező fázisban vált fontossá. Hasonlóképpen áll a helyzet az új vezető testületekbe delegált, illetve az egyes községek, városok vezető posztjaira a szovjet katonai parancsnokok által állított új káderekkel. Akik az „urak futása” idején — nem lévén félnivalójuk — „ittthon maradtak, azokkal nyugodtan el lehetett kezdeni a munkát. Maradásuk ténye megbízható ajánlólevél volt.”⁶ Ugyanezt látszik visszaigazolni az új helyi hatalmi szervek tevékenységével kapcsolatban a „másik fél”, a szovjet katonai parancsnokság is. I. Z. Szuszajkov tábornok, a front haditanácsának tagja (később a romániai *Szövetséges Ellenőrző Bizottság* alelnöke) azt jelentette az *SZK(b)P Központi Bizottságának* 1944. november 9-én, hogy „ezek a szervek rendszerint csapataink megérkezése után másnap vagy harmadnap munkához látnak, és lojálisan teljesítik katonai képviselőink kívánságait. Egyszer sem fordult elő, hogy intézkedéseink szabotálása miatt az önkormányzati szervek vezetőit el kellett volna távolítani.”⁷

S a Vörös Hadsereg, amikor 50–70 kilométernyi távolságban a németek szövetségeseiként tevékenykedő „jobboldali” Magyarországgal csatázva nyomult előre, akkor teljesen érthető és természetes volt, hogy az éppen posztjukra rendelt „háterszági” szovjet kommandatúrák azokat tekintették elsősorban partnereknek az újjászervezés megindításában, akik néhány hete, hónapja még üldözött kommunis-taként maguk is ellenségei, vagy — még a német megszállás előtti parlamentáris struktúrát tekintve — szociáldemokrataként, kiszagdaként voltak ellenzékei az *ancien régime*nek. A helyi újjászerveződés mikéntjét az is befolyásolta, hogy a különböző térségeken az (ideiglenes) központi államhatalom reorganizálódásának mely fázisában gördült át a front, illetve, hogy létrejötté után az új (debreceni) kormányzat a korabeli szétzilált közlekedési, hírközlési, kommunikációs lehetőségek mellett mennyiben tudta elérni az egyes helyi, regionális szerveket (és viszont), valamint, hogy milyen — területenként szintén különböző — ütemben zajlott a társadalom pártkeretekben megtestesülő politikai újjászerveződése.

Miután az újjászerveződés formái, annak államhatalmi, politikai keretei csak a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front*, majd az *Ideiglenes Nemzetgyűlés* összehívása idején — azaz csak mintegy két-három hónappal a (trianoni) ország hadszíntérré válását követően — kezdtek kirajzolódni, az addig létrejött lokális szerveződések nem csupán az egyes települések politikai fórumaivá lettek, hanem — a központi államhatalmi interregnum időszakában — a végrehajtó feladatkörök ellátása mellett esetenként a törvényhozó funkciót is gyakorolták. A (most már egységesen) *nemzeti bizottság*oknak nevezett, kezdetben multifunkcionális néphatalmi szervek kapcsán vetődött fel meglehetősen korán a jelenkorral foglalkozó historiográfiában, hogy — eltérően néhány környező országtól — Magyarországon miért nem váltak/válhattak

6 *Somlyai Magda*: Nagy csaták után. Az új élet kezdete Magyarországon, 1944–1945. Bp. 1975. 45.; valamint *Korom Mihály*: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet, 1944–1945. Bp. 1981. 275.

7 *M. M. Minaszjan*: Délkelet-Európa népeinek felszabadítása. In: Hazánk felszabadulása, 1944–1945. Bp. 1970. 53.

a nemzeti bizottságok a közigazgatás helyi szerveivé? Ez, többnyire az 1950-ben kiépített tanácsrendszer előtörténetével összefüggésben, úgy fogalmazódott meg, hogy „a nemzeti és népi bizottságok visszafejlesztése és a felszabadulás során szétvert kapitalista államigazgatási formák újraalakítása helyett a nemzeti bizottságok továbbfejleszthetők lettek volna a szocialista típusú tanácsrendszerré, és nem kellett volna a tanácsrendszer kialakításával várni a felszabadulás után még öt évig.”⁸ Ha nem is ilyen kategorikus megfogalmazásban, ez a megközelítés más szerzőknél is fellelhető, alkalmanként olyan ellentmondásos formában is, hogy míg egy helyütt számon kéri a radikális átalakítás elmaradását, addig más szövegek környezetben, elsősorban a belpolitikai erőviszonyokat mérlegelve keresik az ennek ellentmondó érveket.⁹ A dologban bizonyos disciplináris, szemléletbeli különbség is felfedezhető, ha figyelembe vesszük, hogy az idézett szerzőknek a hatvanas évekből származó „steril” jogi megközelítéséhez képest Balázs Béla — az akkor még csak részlegesen felszabadított forrásbázis alapján — már az ötvenes évek közepén felhívta a figyelmet arra, hogy a korabeli hazai erőviszonyokat reálisan számításba véve a baloldal ereje még kevés volt ahhoz, hogy a közigazgatás radikális átalakítását, akár a nemzeti bizottságok felhasználásával is keresztülvigye, s emellett (kezdetben) a *Kommunista Párt* maga is elsősorban azon rendszerátalakítási tematikákat helyezte előtérbe (földreform, politikai tisztogatás, gazdasági újjáépítés), melyek megvalósításához a koalíciós partnerek inkább megnyerhetőek voltak.¹⁰ S bár Balázs Béla maga is csupán belpolitikai összefüggésekre koncentrált, a kérdés — eltérően a vitába bekapcsolódó újabb állásponttól — annyiban nem tekinthető „spekulatív problémának”¹¹, hogy a nemzeti bizottságok kezdeti államhatalmi szerepkörének visszaszorítása mögött eminensen politikai motivációk húzódtak. De ezek sokkal inkább csak a második világháború utolsó évének nagyhatalmi diplomáciai mozzanatainak elemzésével ismerhetők meg. Erre viszont csak a hetvenes évektől kezdődően kerülhetett sor, amikor a magyar historiográfia — a továbbra is töredékes, leginkább nyugati forrásbázisok megnyírlását felhasználva — hozzálátott a hazai átalakulásnak a korabeli nemzetközi viszonyokba való beillesztéséhez.

A közigazgatás reorganizálásának nemzetközi összefüggései

A három nagyhatalom külügyminisztereinek 1943 októberében Moszkvában tartott értekezlete után a brit kormány — abból következően, hogy a közép- és délkelet-európai térséget a Vörös Hadsereg hadműveleti övezetének tekintették — tudomásul venni látszott, hogy „az oroszoknak tehát minden okuk megvan arra, hogy nekik

8 *Besnyő Károly*: Az államhatalom központi és helyi szervei kialakulásának egyes kérdései hazánk felszabadulása után. Jogtudományi Közlöny 20 (1965) 143.

9 *Beér János*: A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon, 1945–1960. Bp. 1962. 86–88.; *Csizmádia Andor*: A nemzeti bizottságok állami tevékenysége (1944–1949). Bp. 1968. 92–97., 391–397.

10 *Balázs Béla*: A nemzeti bizottságok szerepe népi demokráciánk létrejöttében. In: Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből. Szerk. Lackó Miklós. Bp. 1955. 228–229.

11 *Szamel Lajos*: A Magyar Népköztársaság államszervezetének kialakulása. In: Húsz év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből. Szerk. Lackó Miklós, Szabó Bálint. Bp. 1964. 332.

legyen döntő szavuk a szövetségesek politikájának meghatározásában.”¹² Ez azonban, különösen 1944 tavaszától, semmi esetre sem jelentette, hogy ne próbálták volna meg saját törekvéseiknek megfelelően befolyásolni a közép- és kelet-európai régió sorsát. Áprilisban *Az angol érdekek Délkelet-Európában* című külpolitikai irányelvben már nem kevés aggodalommal írtak arról, „hogy ha egy rivális nagyhatalom ténylegesen uralkodna Délkelet-Európa fölött, ez közvetlen fenyegetést jelentene létérdekeinkre,” s Magyarország esetében (Bulgáriával egyetemben) külön is hangsúlyozták: „Politikai okok magyarazzák, hogy legalábbis »zászlónkat lobogtassuk« Magyarországon, ez viszont a gyakorlatban »szimbolikus« erők kiküldésével is elérhető.”¹³ A dokumentum egyúttal számot vet azzal, hogy a brit ambíciók katonai jelenléttel is alátámasztott érvényesítésének korlátokat szab, hogy hadfelszerelési eszközökben, utánpótlásban zömmel a Egyesült Államok támogatására vannak utalva.

Az Egyesült Államok — külügyminisztériumának 1944. júniusi állásfoglalása szerint — érthetőleg mérsékeltebb érdeklődést tanúsított a szóban forgó térség iránt. A dokumentum megállapítása szerint Washingtonnak nincsenek katonai kötelezettségei Bulgáriában, Romániában és Magyarországon, emellett gazdasági érdekeltége is minimális.¹⁴ „Ami Magyarországot és Romániát illeti, az Egyesült Államok nem gondol arra, hogy összeköttetésre vagy katonai képviselőre tegyen szert a megszálló közigazgatásnál, mely feltehetően a szovjet csapatok kezében lesz.”¹⁵ Az angol kormányzat viszont annak ellenére sem kívánta feladni térségbeli befolyásának őrzését, hogy nélkülöznie kellett tengerentúli szövetségese támogatását. Anthony Eden brit külügyminiszter 1944. augusztusi állásfoglalása leszögezte: „anélkül, hogy nyíltan megsértenénk a szovjet érdekeket, a Szovjetunióval határos közép-európai országokban meg kell ragadnunk minden lehetőséget az angol befolyás erősítésére”.¹⁶

Az amerikai vezetés annak ellenére sem vállalta fel a brit törekvéseket, hogy Winston Churchill aggodalmának adott hangot: jobb lenne, ha Görögország, Románia, illetve Magyarország esetében előzetes megállapodásra jutnának az oroszokkal arról, hogy „ki viszi a prímet” az egyes országokban — a brit miniszterelnök a görög dominancia megőrzése fejében „szabad kezét” ajánlott Moszkvának Romániában, s a Kreml hajlott erre az alkura — amihez azzal az érveléssel kívánta megnyerni Rooseveltt hozzájárulását, hogy „minthogy sem Önöknek, sem nekünk egyetlen katonánk sincs a helyszínen, [az oroszok — Gy. Gy.] valószínűleg így is, úgy is azt teszik, amit jónak látnak”.¹⁷ Rooseveltt aggályosnak tűnt ezen osztozkodást illetően. „Elismerjük, hogy minden adott területen a katonailag felelős kormány

12 *Ránki György*: Kelet-Közép-Európa második világháborús történeti irodalmának kérdései. Történelmi Szemle (= TSz) 16 (1973) 290–311., újabban in: *Uő.*: Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok. Bp. 1983. 454. (A további hivatkozások is ezen újabb kiadás oldalszámait jelölik.)

13 *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1944. I.* Washington, 1966. 597., 599.

14 „Anyagi érdekeltségük e térségében teljesen minimális, exportjuk nem egészen 1%-a, a tőkebefektetések 3%-a volt ebben a térségben.” *Ránki Gy.*: i. m. 445.

15 *Foreign Relations* i. m. I. 607.

16 *Ránki Gy.*: i. m. 460.

17 *Winston S. Churchill*: A második világháború. Vál. Csurdi Sándor, Gyarmati György, utószó: Gyarmati György. II. Bp. 1989. 428.

[azaz, amelynek csapatai az adott országban hadműveleteket folytatnak — Gy. Gy.] elkerülhetetlenül meghozza a háborús fejlemények diktálta döntéseket, meggyőződésünk szerint azonban az afféle megoldás, amilyenről a javaslatban szó van, csak tovább erősítené azt az amúgy is meglévő természetes törekvést, hogy az ilyen döntéseket a katonai ügyeken kívüli más területekre is kiterjesszék. Nézetünk szerint ezért bizonyosan sokáig megmaradnának az Önök nézeteltérései a szovjetekkel, s a balkáni térség befolyási övezetekre szakadna annak ellenére, hogy a felek kinyilvánított szándéka szerint a megállapodás katonai ügyekre korlátozódik.”¹⁸

Mindezen kérdések, melyeknek még külön aktualitást adott az 1944. augusztus 23-i román kiugrás és a szeptember 9-i bolgár fordulat, még inkább arra ösztönözték Churchillt, hogy személyes tárgyalásokon próbáljon Anglia számára kedvező meg egyezésre jutni e területek további sorsát illetően. Ugyanakkor részben az ekkorra előállott katonai helyzet, részben az amerikai támogatás hiánya igencsak rontották érdekérvényesítési esélyeit. S noha — mint Ránki György megállapította — „tárgyaló pozíciója talán a legrosszabb volt a második világháború folyamán”,¹⁹ úgy értékelte, hogy a kivárás csak tovább rontaná a helyzetet: „1944 nyarán a szovjet seregek behatoltak Közép- és Kelet-Európába, sürgős volt tehát, hogy politikai megállapodásra jussunk az oroszokkal ezekről a térségekről”.²⁰

Ismeretes, hogy 1944 második felében a Vörös Hadsereg által már elfoglalt lengyel területeken — illetve a szeptemberi átállás után Bulgáriában is — kommunisták által uralt hatalmi fórumok kezdtek tevékenykedni. A nyugati szövetségesek, figyelemmel kísérve a felszabaduló közép- és délkelet-európai térség államaiban formálódó új hatalmi szervek politikai arculatát, hol diplomáciai úton, hol közvetlen tárgyalásokon egyre többször jelezték a (még csak embrionális) kommunista dominanciával szembeni fenntartásaikat. A fentebb említettek mellett ezek adták a végső lökést Churchillnek, hogy — alig megtérve a Roosevelttel éppen befejezett ún. második quebec-i csúcstalálkozóról — az elnököt előzetesen nem is tájékoztatva induljon tovább Moszkvába. Ezen tárgyalások keretében terjesztette elő a régió államait érintő, a nagyhatalmi befolyást százalékos arányokban meghatározni kívánó javaslatát²¹, illetve próbált meg közvetítő szerepet vállalni a Londonból odarendelt lengyel emigráns kormányfő, Stanisław Mikolajczyk, valamint a *Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság*ot képviselő — Sztálin által pártfogolt — Bolesław Bierut között. Emellett — elsősorban a bulgáriai *Hazafias Front* nemzeti bizottságai, illetve a németektől már megtisztított lengyel területeken tevékenykedő lublini komité és nemzeti tanácsai kapcsán — külön is felvetette Sztálinnak, hogy e testületek túlzottan

18 I. m. 427.

19 Ránki Gy.: i. m. 463. Ezzel egyező megállapításra jutott *Graham Ross*: *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations, 1941-1945*. c. munkájának bevezető tanulmányában. London, 1985. 46.

20 *W. S. Churchill*: i. m. II. 425.

21 I. m. II. 476-477.; *Robert Garson*: *Churchill's "Spheres of Influence": Rumania and Bulgaria. Survey* (London) 24 (1979) Summer. 143-158.; *Charles Gati*: *Demokratikus átmenet a háború utáni Magyarországon*. TSz 29 (1986) 124-139.; *Vida István*: *Az 1944. októberi Sztálin-Churchill találkozó és Magyarország*. TSz 29 (1986) 149-164.

„baloldaliak”, s így nem reprezentálják a lakosság összes demokratikus elemeit.²² Ezt a megállapítást Bulgária esetében — egyértelműen baloldali, forradalmi szervezetek minősítve a Hazafias Front nemzeti bizottságait — a történeti irodalom is megerősíti.²³ Lengyelország esetében pedig feltehetően Churchill idézett nehezítése is hozzájárult ahhoz, hogy — mivel Sztálin el kívánta kerülni az egyébként is számos feszültséggel terhelt „lengyel kérdés” további éleződését — „a felszabadult területeken a nemzeti bizottságok szervezésének folyamata 1944 októberétől megtorpant, s fokozatosan visszatértek a háború előtti közigazgatási hálózat kiépítéséhez.”²⁴

Ami most már mindezekből a *magyar kérdést* illeti: Churchill akkor tartózkodott Moszkvában, amikor a Horthy Miklós kormányzó által kiküldött fegyverszüneti delegáció tárgyalásait túlhaladottá, *ad acta* tette az október 15-i kiugrási kísérlet kudarca és a Szálasi Ferenc vezette nyilas garnitúra kormányra kerülése. Ezzel egyúttal az is nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon többé sem egy román, sem egy bolgár típusú átállásra nem lehet számítani. A helyzet ilyen értelmű megváltozásának nem kis része lehetett abban hogy Churchill tudomásul venni kényszerült: a magyarországi befolyásra javasolt 50-50%-os elképzelése 80-20%-ra módosult. Ezt Vjacseszlav Molotov külügyminiszter azzal indokolta, hogy „Sztálin marsall, miután értesült a Vörös Hadsereg súlyos veszteségeiről Magyarországon, úgy véli, hogy a hadsereg csak nehezen tudna egyetérteni az 50-50%-os megosztással”.²⁵ Akár a lengyel kérdést nézzük, akár a hazánkra vagy a délkelet-európai államokra vonatkozó osztozkodási arányok változását, „a szovjet politika világossá tette, hogy Oroszország két világháború közötti gyengeségének vége és semmilyen nemzet nem érvényesítheti a világ e részén akarátát, amennyiben az ellenkezik a szovjet politika érdekeivel”.²⁶ Annál inkább tulajdonított Churchill — most már inkább csak reménykedve — nagy jelentőséget annak a megbeszélések során elhangzott sztálini kijelentésnek, mely szerint a szovjet vezetőknek „nem áll szándékukban erőszakkal avagy kommunista propagandával változást előidézni a különböző balkáni államok fennálló rendszereiben [sic!]”.²⁷

22 Public Record Office (London), Prime Minister Papers, 3-434/2.

23 *Borsi Emil*: A szocialista forradalom győzelme Bulgáriában. A népi demokratikus hatalom megszilárdítása. In: Tanulmányok a népi demokratikus forradalmakról. Szerk. Honfi József. Bp. 1980. 17–20.

24 *Szokolay Katalin*: A népi demokratikus forradalom kibontakozásának néhány sajátos vonásáról Lengyelországban. In: Tanulmányok a népi demokratikus forradalmakról i. m. 91.; *Siegfried Lammich*: Regierung und Verwaltung in Polen. Köln, 1978. 20–21.

25 *Ránki György*: Mozgástér és kényszerpálya. A Duna-völgyi kis országok a nemzetközi gazdaság és politika rendszerében, 1919–1945. Valóság 26 (1983) 11. sz. 14., utánközlés in: *Uő.*: A Harmadik Birodalom árnyékában. Bp. 1988. 45.

26 I. m. 44. E történetírói megállapításra rímel A. Gromikónak az „Üzenetváltások...” második magyar kiadásához írt előszavának egyik passzusa, mely szerint „a szovjet külpolitika a háború befejezése után elősegítette azoknak a katonai sikereknek a megszilárdítását, amelyeket a Szovjetunió fegyveres erői arattak a háború frontjain.” *Andrej Gromiko*: Előszó a második kiadáshoz. In: A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőinek üzenetváltása, 1941–1945. I. Bp.–Uzsgorod, 1981. 9.

27 *Winston S. Churchill*: The Second World War. VI. Triumph and Tragedy. London, Toronto, etc. 1954. 203. Ezt a kétkötetes magyar válogatásból kimaradt jegyzéket Churchill még moszkvai tartózkodása során, 1944. okt. 11-én vetette papírra, de végül is elállt attól, hogy a címzetthez — Sztálin marsallhoz — eljuttassa. Hezitálásában — amint azt *G. Ross* már idézett tanulmánya meg-

Az, hogy a bolgár precedens valamint az egyre inkább elmérgesedő *casus Poloniae* mellett Sztálin nem kívánta gyarapítani a konfliktuspotenciált hordozó ügyek számát, a Magyarország politikai újjászervezésére vonatkozó dokumentumokban is nyomon követhető. Nem arról volt persze szó, hogy a Kreml ez ügyben veszni hagyta volna épp kiépülőben lévő térségbeli dominanciáját. Ha figyelembe vesszük Molotovnak azt a — közelmúltban publikussá vált — kijelentését, miszerint „tevékenyen részt vettem az első magyar kormány megalakításában, ... én hoztam létre, és elég gyorsan”,²⁸ fel sem merült, hogy ne érvényesítették volna maradéktalanul elképzeléseiket. A szovjet vezetést ez esetben inkább egy — átmeneti — taktikai önmérséklet vezette. Ez azt jelentette, hogy a szövetségesek egyeztetett álláspontjához a külsőségekben jobban igazodva érvényesítsék akaratukat. Ennek számos fontos mozzanata már megismerhető Korom Mihály másfél évtizede publikált értekezéséből.²⁹ Beleértve azt is, hogy Churchill és Sztálin moszkvai tárgyalásait követően milyen jelentős mértékben dolgoztatták át a moszkvai magyar kommunista emigrációval a hazai átalakulás programjaul szánt elaborátumaikat.

Vizsgált szűkebb témánkra vonatkozóan elsőként az a felhívás érdemel említést, melyet a Magyarország területére lépő Vörös Hadsereg — pontosabban a 2. *Ukrán Front* haditanácsa — a *Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottsága* 1944. október 27-i utasítását követően bocsátott ki. Ennek legfőbb általános jellemzője, hogy tartózkodott a korábbi társadalmi-politikai rend radikális megváltoztatásának exponálásától. Sőt:

„A szovjet katonai hatóságok — hangzott a proklamáció — nem szándékoznak Magyarország mai társadalmi rendjén változtatni és a maguk rendjét meghonosítani az általuk elfoglalt területeken.

A polgárok magántulajdona érintetlen marad és a szovjet katonai hatóságok védelme alatt áll.

A helyi hatóságok és a helyi önkormányzat összes szervei, amelyek a Vörös Hadsereg bevonulásáig működtek, helyükön maradnak.”³⁰

győzően dokumentálja — két megfontolás játszott szerepet. Churchill maga is ódzkodott attól, hogy az ismételt és százalékos osztozkodást taglaló eszmfuttatásai a jegyzék révén „hivatalos diplomáciai okirat” rangjára emelkedjenek. Ennél már csak a dokumentum azon része volt kényesebb, mely szerint Sztálinnal való *sub rosa* megállapodásukat úgy állította be, mintha az „az Egyesült Államok helyeslésével” találkozott volna, ami — Rooseveltnél már ismertett levele alapján — enyhén szólva nem fedte teljesen a valóságot. Másodsorban emiatt, továbbá W. A. Harriman moszkvai USA-nagykövet tanácsára — akinek az volt a véleménye, hogy ezzel ismét fejére vonná Roosevelt haragját — tette a levelet *ad acta*. W. S. Churchill: *The Second World War* i. m. 198–203.; G. Ross: i. m. 46–47.; *Gyarmati György*: Churchill diadala és tragédiája. In: W. S. Churchill: *A második világháború* i. m. II. 679–700.

28 *Kun Miklós*: Akik a jelentéseket olvasták Moszkvában. In: *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok, 1944–1948*. Szerk. Izsák Lajos, Kun Miklós. Bp. 1994. 288. L. még: *Gyarmati György*: A parlamentarizmus korlátai és annak következményei az Ideiglenes Nemzetgyűlés tevékenységére. In: *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, 1944–1945*. Szerk. Feitl István. Bp. 1995. 152–170.

29 *Korom Mihály*: *Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya* i. m.

30 „Felhívás. A Vörös Hadsereg által a német-fasiszta elnyomás alól felszabadított magyar lakossághoz!” A dokumentumot teljes terjedelemben közli: *Hazánk felszabadulása, 1944–1945*. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. Szerk. Tiszay Andor. Bp. 1955. 16–17. oldalak közötti faksimile betétlap.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a kiáltványt miért csupán több mint egy hónappal a Vörös Hadsereg Magyarország területére lépését követően tették közzé? Románia esetében hasonló okmány már hónapokkal az augusztus 23-i átállás előtt publikus volt, Bulgáriában pedig közvetlenül azt megelőzően, hogy a szovjet csapatok az ország területére léptek. Közismert, hogy a szövetséges hatalmak Magyarország korabeli kormányosaitól is hasonló lépésre vártak. Mivel ez elmaradt, az időközben Moszkvába érkezett horthysta fegyverszüneti delegációval való tárgyalások inspirálhattak volna egy ilyen jellegű kiáltványt, amit azonban — az előzetes fegyverszüneti feltételekben való megállapodás ellenére — keresztülhúztak az október 15–16-i események. A nyilas hatalomátvétel új helyzetet teremtett. Ennek hatása mellett — amint arról az alábbiakban szó lesz — az ekkor záruló szovjet–brit csúcstalálkozó eredményei is újragondolásra készítették a Kreml politikai vezérkarát.

A németek melletti „végsőkig kitartást” hirdető Szálasi-rezsim hatalomra kerülésével Magyarországon nem maradt olyan államhatalmi szerv, mely akár a fegyverszüneti megállapodás megkötése, akár az elengedhetetlenül szükséges társadalmi-politikai változások végrehajtása szempontjából „partner” lehetett volna a Szovjetunió számára. A Horthy-rendszer ellenzéki pártjainak vezető politikusi garnitúrája vagy börtönben, internáló- és koncentrációs táborban, vagy illegalitásban rejtőzve várta szabadulását. Mindebből eredően Magyarország esetében nem csupán a politikai újjászerveződés programját kellett verifikálni, hanem konstituálni kellett egy, az (új) államiság képviselőit hivatott fórumot is. Ebben a hatalmi és politikai vákuumban értékelődött fel a moszkvai magyar kommunista emigráció, mely 1944 folyamán — különösen az év nyarától kezdődően — sorra fogalmazta a magyarországi átalakulás politikai programtervezeteit. A Révai József által előterjesztett s a kommunista emigráció törzskara által 1944 szeptemberében megvitattott elaborátum

„az államhatalom demokratikus átalakítása érdekében a következő rendszabályokat tartja szükségesnek:

1. Horthy Miklós kormányzó eltávolítását. A kormányzóhatalmat Ideiglenes Kormány gyakorolja, amely az összehívandó nemzetgyűlésnek felelős.

2. Az országgyűlés mindkét házát, a megyegyűléseket és a városi törvényhatóságokat reakciós összetételük miatt fel kell oszlatni. Ezzel együtt meg kell fosztani állásuktól mindazokat a főispánokat, alispánokat, szolgabírákat, polgármestereket és a központi, valamint a helyi önkormányzatok minden funkcionáriusát, aki a Horthy-rendszer nép- és nemzetellenes háborús politikájának támasza volt.

3. A feloszlott fenti szervek helyébe a demokratikus pártok képviselőiből és németellenes közéleti személyiségekből alakított nemzeti bizottságok lépjenek, amelyek ideiglenesen mindaddig gyakorolják a közhatalmat a központi kormány felügyelete mellett, amíg a nemzetgyűlés a demokratikus Magyarország új alkotmányát el nem fogadja.”

Az előterjesztés a továbbiakban szükségesnek tartotta a csendőrség feloszlását, „gyökeresen újjászervezett államrendőrség” létrehozását, Horthy Miklós bíróság elé állítását, a fasiszta pártok és szervezetek feloszlását.³¹

31 *Korom M.*: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának i. m. 247–248.

A programtervezetet október második felében — Churchill moszkvai tárgyalásait követően — átdolgozták, s az a fentebb érintett kérdésekben lényegesen módosult. Amellett, hogy kimaradt a Horthy bíróság elé állítását tervező passzus, elhagyták a közigazgatási szervezet radikális átformálását célzó pontokat is. E terület „demokratizálása” a továbbiakban a közigazgatás személyzetére koncentráldott, melyet — mint írták — „meg kell tisztítani a nyilas, hazaáruló és egyéb népellenes elemektől”. A *nemzeti bizottságok*nak szánt szerep, illetve funkció ugyancsak módosult. A korrigált elképzelésben azokat már nem az új közhatalom intézményeinek, hanem a koalíciós pártokból életre hívandó Magyar Nemzeti Függetlenségi Front helyi szerveinek; azaz a *pártkoalíció közhatalom nélküli helyi szintű tanácskozási fórumainak* tekintették.³²

Amíg Moszkvában a program radikalizmusát kellett mérsékelni, addig idehaza az újjáalakuló kommunista pártszervezetekben épp e radikalizmus hiányát kérték számon a párt Magyarországra érkező vezetőitől. 1944. november 19-én, a már katonai főhatalmat váltott Szeged kommunistáinak gyűlésén — ahol első alkalommal ismertették a moszkvai *Központi Vezetőség* programját — Révai József maga fedte fel a benne foglaltak nagyhatalmi összefüggéseit. „Anglia és Amerika nem ismerne el egy kommunista kormányt. Aki tehát szocializmust és proletárdiktatúrát akar, megnehezíti a németellenes politikát.”³³

A már említett taktikai önmérséklet játszott szerepet abban is, hogy az ideiglenes kormány előkészítéséről folyó moszkvai tárgyalásokon — amelyek Molotov vezetésével, s alkalmanként Sztálin személyes részvételével folytak —, miért került be a későbbi miniszterelnök, Dálnoki Miklós Béla átálló táborkon kívül további három horthysta személyiség, s ehhez képest miért javasolták a szovjet vezetők, hogy a kommunista párt a megalakítandó kormányban csak két fővel képviseltesse magát. Ezen túlmenően még a Szovjetunióban élő kommunista emigráció hazatérésének időzítésében is megfontolt óvatossággal járt el a szovjet vezetés. Sztálin ugyanis úgy vélte, hogy „a kommunista pártok Moszkvában élő vezetőinek visszatérése saját országukba megriasztaná a nyugati szövetségeket”³⁴. Az illegalitásból előkerülő hazai kommunisták számára ugyanakkor ez éppúgy magyarázatra szorult, mint korábban a pártprogram opportunizmusa. Erre Gerő Ernő igyekezett választ adni, a párt éppen megalakult „hazai” központi vezetőségének 1945. január 23-i pesti ülésén: „A nemzetközi helyzet kívánta meg. A Szovjetunió meg akarta nyerni a diplomáciai csatát Magyarország kérdésében, elérni Magyarország kérdésében a döntő befolyást, meg kellett teremteni az előfeltételeket, amelyek nem lehetnek csak katonaiak. Az utolsó Churchill–Sztálin találkozón megegyezés történt Magyarországra vonatkozólag is. [...] Ennek magyarországi előfeltételeit kellett megteremteni: olyanképpen, ami az angol–amerikaiakat nem ijeszti meg. A nemzetgyűlés viszont ennek [a kormánynak] az ellensúlya.”³⁵

32 Vö.: A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, 1944–1948. Szerk. Rákosi Sándor, Szabó Bálint. Bp. 1967. 37–41.; Balogh Sándor–Izsák Lajos: Pártok és pártprogramok Magyarországon, 1944–1948. Bp. 1977. 161–164.

33 Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának i. m. 286.

34 I. m. 280.

35 I. m. 390–391.

E magyarázat szerint a szovjet hadsereg térségi kommandatúrájának aktív közreműködésével 1944 karácsonya előtt Debrecenbe összehívott csonka parlament és annak Moszkvában „előregyártott” kormánya nem csupán státusát tekintve volt ideiglenes; mivel csupán az ország keleti felét képviselte.³⁶ A Magyarországra visszatérő moszkovita vezetők e fórumokat az életre hívásuk során követett „túl kompromisszumos” szempontok miatt politikai szempontból is provizórikusnak tekintették. Ez már az előkészítés időszakában is felmerült. A moszkvai központi vezetőség 1944. október végi megbeszélésén eleve számoltak azzal, hogy Magyarországon „ma sokkal hátrább kell kezdeni” (Gerő), illetve „minden valószínűség szerint nem lesz mindjárt demokratikus kormány, nem lesz olyan, mint Bulgáriában [azaz kommunista dominanciájú — Gy. Gy.], [...] mert a belső erők sokkal gyengébbek, ezért a kormányt majd előre kell hajtani” (Révai). Hasonló értelemben fűzött megjegyzéseket a Gerő Ernő által papírra vetett kormányprogram-tervezethez december elején Sztálin is. „Szavakkal nem fukarkodni, ijesztgetni nem kell. De amikor megerősödtek, akkor lehet tovább menni.” S hogy ez az „előrehajtás”³⁷, illetve „tovább menés” mire vonatkozott, azt a Moszkvából időközben szintén visszaérkező Rákosi Máttyás exponálta az MKP Központi Vezetőségének 1945. április 13-i ülésén: „Ilyen szomszédok között nem lehet, hogy a magyar demokrácia megelégedjen azzal a négy hónappal ezelőtti helyzettel, amikor igazolni kellett a világ előtt, hogy a kormány nem kommunista. Ez egy kicsit túlságosan sikerült.”³⁸

Összegzésül: a hazai fejlemények mellett nem kevés szerepet játszott az új magyar államiság újjászervezésében — és ezen belül az igazgatás korábbi szervezeteinek érintetlenül hagyásában — Churchill és Sztálin 1944. októberi moszkvai csúcstalálkozója. A megváltozott helyzetben a kommunisták szerepe nem csupán felértékelődött, hanem más értelemben is módosult. 1944. október 15-e, a kiugrási fiaskó előtt minden további nélkül képviselhetek bármilyen — nyári tervezetükhöz hasonló — szélsőségesen radikális átalakítási programot. A fegyverszünet — még Horthy főhatósága alatt tervezett — aláírása után, mint a számba jöhető pártok *egyike* alkudozhattak volna a többi leendő koalíciós partnerrel arról, hogy elképzeléseikből mi vállalható egy közös kormányprogramban. Szálasi hatalomátvétele után azonban a moszkvai emigráció maradt az *egyetlen* olyan politikai erő, melynek megmaradt a lehetősége, hogy dolgozhasson a „nemzeti megújulás” akkori programján. Azért ezen és nem egy pártprogram újabb változatán, mivel a Debrecenbe összegyűjtött Ideiglenes Nemzetgyűlés olyan „össz nemzeti” programot igényelt, melyhez a hirtelenjében elérhető többi párt képviselői a legkisebb bonyodalmak árán

36 Erre való tekintettel a debreceni csonka parlament Zsedényi Béla házelnök — alkotmányjogász — érveit respektálva *törvényhozásra* nem, csak *határozathozatalra* tekintette magát feljogosítva, melyeket a majd kiegészült nemzetgyűlés lesz hivatva törvényerőre emelni. *Gyarmati György: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrejötte és működése.* Debreceni Szemle, 1995. (sajtó alatt)

37 Gerő és Révai ezen „előrehajtást” személyi vonatkozásban — a kormány már ekkor „jobboldali elemeknek”, „reakciósnak” minősített polgári, illetve tábornok minisztereire utalva — szinte már az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásának másnapján felvetették, az akkor még Moszkvában tartózkodó Rákosi Máttyásnak 1944. dec. 28-án, illetve 1945. jan. 7-én írott jelentéseikben, l. Moszkvának jelentjük i. m. 15., 34.

38 *Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya* i. m. 249., 253., 334., 391.

úgy adhatták nevüket, hogy később előkerülő párttársaikra és potenciális támogatóikra is tekintettel lehettek.

„Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének” az a programja tehát, mellyel a moszkvai magyar kommunista emigráció tagjai 1944. november–december fordulóján — a debreceni csonka nemzetgyűlést előkészítendő — hazaértek, *három tényező által motiváltan finomodott, egy radikális kommunista szellemiségű elaborátumból „koalícióképes” kormányprogrammá.* 1./ A dokumentum olyan periódusban készült, — a „három nagy” jaltai csúcstalálkozóját előkészítő időszakaszban —, amikor Sztálin még eloszlatni igyekezett a régió bolsevizálásától tartó angolszász aggodalmakat. 2./ Magyarország területén még dúltak a harcok. Ezért olyan proklamáció látszott célszerűnek, amely segít megosztani a szélsőjobb-oldalt és a „csak” horthystákat; utóbbiakat — átállás esetén — felelősségrevonástól mentesülő perspektívával kecsegtetve. 3./ Amennyire sürgető volt egy legitim és tárgyalóképes (előírtan) koalíciós kormány és ehhez igazodó program; legalább annyira szükségük volt — akkor még — a Szovjetunióból visszatérő kommunistáknak arra, hogy pártjukat ne Moszkva „ötödik hadoszlopának”, hanem a hazai „nemzeti pártok” egyikének tekintse az ország közvéleménye.

Bár más kérdést is érint, találóan érzékelteti a „hazai” pártként való elfogadtatás szükségességét, hogy 1945 tavaszán a szociáldemokrata Justus Pál is ennek fontosságáról próbálta meggyőzni a Moszkvából érkező Révai Józsefet:

„A politikai háttérhez tartozik, hogy a szociáldemokrata balszárnyat és személy szerint engem, nagyon sokszor ért az a vád, hogy mi baloldalinak akarunk látszani mint a kommunista párt. Nagyon nehezteltek rám ezért a kommunista elvtársak. ‘Ma a demokráciáért, holnap a szocializmusért’ — ez az én jelszavam volt. Ezt abban az időben ultrabaloldali elhajlásnak tekintették. Ez a vád tulajdonképpen igaz volt, csak a motívumát nem értették meg a kommunista elvtársak. Révai Józseffel próbáltam tisztázni: *‘Nektek egyik fő feladatotok — mondtam —, hogy huszonöt év után elfogadtassátok a kommunista pártot mint nemzeti pártot.* Hozzánk olyan kispolgári tömegek tartoznak, hogy kénytelenek vagyunk nagyon baloldali hangot megütni, hogy megértsék; ránk hiába spekulálnak.’ Az a helyzet állt elő, hogy a kommunistáknak 1945–1947-ben ezt kellett bizonyítaniuk, hogy ők nemzeti párt, a szociáldemokrata pártnak pedig azt, hogy marxista munkáspárt. Ez fokozta a baloldali rálicítálást. Mi azt hangoztattuk, hogy a szociáldemokrata párt többé nem azonos a régi SZDP-vel, a szociáldemokrata párt marxista párt, forradalmi párt, szocializmust akar teremteni Magyarországon. Ezért mondták, ezért vádoltak azzal, hogy túl baloldaliak vagyunk.”³⁹

S bár a kommunista dominanciájú lengyel és a bolgár nemzeti bizottságok, nemzeti tanácsok angolszász elutasítása miatt a hasonló elnevezéssel életre hívni tervezett magyar szervezeteknek szánt funkció és státus is jelentősen módosult a tervezetekben — közhatalmi feladatokat ellátó fórumokból „népfrontos” politikai konzultációs testületekké minősültek át —, az állami főhatalom interregnuma idő-

39 Justus Pál visszaemlékezése. Párttörténeti Intézet Archívuma (= PTI. Arch.) H-J-28. 7–8. Noha a jelzett archívum anyagait 1990 után a Magyar Országos Levéltár inkorporálta, mivel a kutatások még ezt megelőzően történtek, innét származó forrásaimat a korábbi státusnak megfelelő hivatkozási rendszerben jelölöm.

szakában a front mögötti területeken már megszerveződött és funkcionáló magyar *nemzeti bizottságok*, mit sem tudva az időközben róluk is megszületett nagyhatalmi kompromisszumról, a helyzet szülte követelményeknek eleget teendő, nem csupán végrehajtó, hanem — alkalmanként — törvényhozó feladatokat ellátva tevékenykedtek. Ez azután elhúzódó bonyodalmakhoz vezetett a magyar politikai közélet, illetve az államhatalom intézményrendszerének újjászervezése során.

2. A közigazgatás újjászervezésének megindulása az ideiglenes kormány „debreceni” korszakában (1944. december – 1945. április)

Az új központi hatalom színrelépésének első dokumentumában, az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozatában — a moszkvai instrukciókkal összhangban — formulázta a közigazgatás újjászervezését célzó törekvéseit:

„Megtisztítja az állami szerveket a nyilasoktól és egyéb németbérencektől, felelősségre vonja a hazaárulókat, demokratikus alapokra fekteti a közigazgatást, visszaállítja a községek, városok és megyék önkormányzatát.”⁴⁰ Ahhoz, hogy ez miként valósítandó meg, először Erdei Ferencnek, az ideiglenes kormány belügyminiszterének 1944. december végi állásfoglalása nyújtott támpontot. Legsürgetőbb feladatnak tekintette „összekapcsolni a szétesett részeket, újra országgá fűzni össze a magukban vergődő falvakat és városokat. [...] Ez a teendő olyan életbevágóan sürgős és annyira előfeltétele minden előrehaladásnak, hogy ez *háttérbe szorítja a különben szintén sürgető és döntő fontosságú reformok megvalósítását a közigazgatásban és az államszervezet egyéb területén is.* [...]”

Akár mennyire sürgető azonban a szükség és akár mennyire nem aktuálisak az adott helyzetben az átfogó reformtervek, mégsem lehet arról szó, hogy a régi rendszer közigazgatási szervezeteit változatlanul és mindenestül restauráljuk. Ez lehetetlen politikailag és lehetetlen gyakorlatilag. Az összeomlás olyan lesújtóan lerázta a régi rendszert minden tartozékával együtt, hogy az új ország még részeiben sem használhatja fel maradványait. Másfelől pedig az újjáépülés, az államélet újból való megindulása olyan égető feladat, hogy azt gyakorlatilag csak a nép közvetlen szervei indíthatják meg. Maga az államszervezet és a közigazgatási gépezet helyreállítása olyan munka, amit csak a felszabadult nép szervezetei, a megelevenedett népi önkormányzatok kezdhetnek meg. [...] A legtöbb helyen *nemzeti bizottságok* alakultak és ezek a demokratikus összefogáson alapuló népi politikai szervek megteremtették az önkormányzat népképviselői szerveit és megválasztották a városi és községi igazgatás vezető tisztviselőit.

Az új demokratikus kormányzatnak nem lehet más útja az államszervezet és a közigazgatás helyreállítása és kiépítése felé, mint hogy *alapul veszi ezeket a népi önkormányzati szerveket, egységesíti, összekapcsolja őket és általános rendelkezésekkel szabályozza működésüket.*⁴¹

Mindehhez képest számottevő koncepcionális eltérést tükröz a kormány alig egy héttel később — 1945. január 4-én — közzétett rendelete a közigazgatás *ideiglenes* rendezéséről. E szerint a helyi és területi önkormányzatokat a demokratikus pártok

40 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozata. In: Az 1944. évi december hó 21.-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Bp. 1946. (= INN.) 23–24.

41 *Erdi Ferenc*: A népi önkormányzat útján. Délmagyarország, 1944. dec. 31., utóbb I. in: *Uő*: Településpolitikai, közigazgatás, urbanizáció. Szerk. Halász József, Kovács István. Bp. 1977. 347–348.

és társadalmi szervezetek delegáltjaiból kell életre hívni, úgy, hogy azok „arányos” képviseletet nyerjenek. S bár ezen fórumok létrehozásában igényelte a nemzeti bizottságok közreműködését, egyúttal viszont azt is kimondta, hogy „*a nemzeti bizottságok, mint a demokratikus pártok helyi szövetségei, politikai szervek, tehát maguk ne illeszkedjenek be a közigazgatás szervezetébe.*”⁴² Ez egybevágott ugyan a hónapokkal korábban Moszkvában kialakított, illetve a Vörös Hadsereg térségi parancsnoksága által hirdetményben nyilvánosságra hozott — fentebb már taglalt — elképzeléssel, de korántsem volt szinkronban Erdeinek azzal az — ekkor már szintén publikus — álláspontjával, mely a nemzeti bizottságokat kívánta „átminősíteni” a reorganizálódó közigazgatás helyi, regionális testületeivé. A korabeli magyar vidék újsütetű tisztviselői számára mindazonáltal zavarba ejtő lehetett — és az is volt —, hogy néhány nap eltéréssel különbözőképpen instruálja őket a kormány, illetve annak belügyminisztere.⁴³

A diszkrepanciát a kommunista párt sietett feloldani egy néhány nappal későbbi cikkben. A már hazaérkezett pártvezetők közül a publicista erényeiről közismert Révai József-re várt az új vezetésen belüli zavarodottságot tükröző probléma megoldása. Egyfelől ugyanis nem lett volna szerencsés az MKP által is támogatott, alig két hete beiktatott — hivatalosan parasztpárti — kriptokommunista belügyminiszter diszkreditálása.⁴⁴ Másfelől viszont tudatosítani kívánták a nemzeti bizottságokban, hogy mint „hatóságnak” semmi keresnivalójuk a közigazgatás szervezetében. Mind-

42 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 14/1945. ME. sz. rendelete a közigazgatás ideiglenes rendezéséről. Magyar Közlöny (= MK), 1945. 1. sz.

43 A két anyagot szimultán tanulmányozó tisztviselők 1945 januárjában még meglehetősen kevesen lehettek. — egyszerűen a kormány korabeli „akciórádiuszának” korlátozottsága miatt. A szállítóeszközök hiánya — egy részt a németek vittek magukkal, a maradékot a szovjetek vették igénybe —, a telefon-, a távíróvonalak működésének esetlegessége, a vasút bénultsága, a szűkös nyomdai papírkontingens stb., erősen korlátozták az új kormányzati központ és a helyi szervek kapcsolat-tartását. Egykorú elbeszélések szerint a különböző sajtótermékek, Magyar Közlönyök vidékre való eljuttatásában jelentős szerepe volt a Vörös Hadsereg futárszolgálatainak. A debreceni Bika szálló előtt megpakolták az induló járműveket az új kormány terjesztésre szánt nyomtatványaiival, megkérve a gépkocsival menőket, hogy az útba eső községek templomai előtt szórjanak ki néhány példányt. Ezen ugyanakkor az is csak fokozatosan segített, hogy a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló direktívával egy időben, 1945. jan. 4-én, a kormány kinevezte a már front mögötti területek főispánjait is. Ez akkor Baranya, Békés, Csanád, Csongrád, Hajdú, Heves, (Nyugat-)Bihar, Nógrád-Hont, Szabolcs-Ung vármegyékre, valamint Debrecen, Hódmezővásárhely, Pécs és Szeged törvényhatósági jogú városokra terjedt ki. Tíz nappal később ugyanezen posztokat Borsod, s vele átmenetileg összevonva Zemplén, Abaúj, Gömör és Kishont, továbbá Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog, Szatmár-Bereg-Ugocsa, valamint Baja, Kecskemét, Miskolc thj. városokban is betöltötték. Attól függően, hogy az adott térség egyes településein a helyi önszerveződés mely stációjában tartott, vagy megkezdődhetett az önkormányzatok életre hívása, vagy — attól függően, hogy Erdei Ferenc cikke, a kormányrendelet, vagy éppen az új főispán körlevele érkezett meg először az egyes településekre — továbbra is meglehetősen változatos formában indult meg a helyhatóságok reorganizálódása. S ugyancsak rendre visszatérő fordulat volt a következő hónapok fő-, majd alispáni beszámolóiban, hogy töredékes, hiányos jelentéseiket a hozzájuk tartozó helységek nehéz elérhetőségével, a kommunikáció akadozásával magyarázták.

44 „Erdei Ferenc kérte a pártba való felvételét. A határozatunk az, hogy felvesszük, de titokban tartjuk a dolgot.” Gerő Ernő 1944. dec. 28-i jelentése az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány megalakulásáról — az ekkor még Moszkvában tartózkodó — Rákosi Mátyásnak, I. Moszkvának jelentjük i. m. 13.

ezt pedig úgy kellett megjeleníteni, hogy ne szenvedjen csorbát az az éppen erősíteni kívánt „image”, miszerint a kommunisták a népi szervek legfőbb patrónusai. Cikke alapján Révai vállalkozása nem volt teljesen sikertelen, amennyiben a meglehetősen körmönfont érvelést jó publicisztikai stílusba csomagolta. Határozottan kiutasította ugyan a nemzeti bizottságokat a közigazgatás szférájából, de ezt politikai szerepük fontosságát hangsúlyozva igyekezett kompenzálni, azzal érvelve, hogy e szervek mint a népi demokratikus átalakulás multiplikátorai továbbra is megkülönböztetett jelentőséggel bírnak.⁴⁵

„Elvtársak! A nemzeti bizottságok nem kell, hogy második hatalmat képezzenek — jelentette ki Gerő Ernő — vagyis nem arról van szó, hogy a nemzeti bizottságok segítségével mi megbuktassuk a városi vagy a községi önkormányzatot, az Ideiglenes Nemzetgyűlést vagy az Ideiglenes Kormányt. Nem arra vettünk irányt, hogy a nemzeti bizottságokból ki-nőjön egy új hatalom. Hisz’ a kormányzati a szervezetben a mi pártunk is képviselve van, tehát a nemzeti bizottság nem egy második hatalomnak a szerve.” Gerőnek a „nagy-budapesti” kerületi és községi nemzeti bizottságokban dolgozó kommunisták 1945. március 4–7. között tartott értekezletén elmondott beszédéből kevésbé ismert viszont a következő részlet: „Nem árulok el nagy titkot, ha elmondom, hogy a mi tényleges képviselőnk ennél jóval

45 *Révai József*: Kellenek-e a nemzeti bizottságok és mire? Néplap (Debrecen), 1945. jan. 10. Lényegében Révainak ezt a kényszeredett politikai magyarázkodását ismételte meg a hatvanas évek közepének historiográfiájában az ún. „nemzeti bizottságok vita”, mely az ugyanakkor zajló ún. „népi demokratikus átalakulás” vitahullámba illeszkedett. Mivel ezt a Történetírásunk a felszabadulás utáni korszakról c. historiográfiai összefoglalóban (Századok [=Sz] 114 [1980] 466–507.) ismerttettem, most csupán két, vizsgált témánkat közvetlenül is érintő mozzanatra utalok. A korszakra vonatkozó források azóta bekövetkezett szélesebb körű hozzáférhetővé válása, illetve a nemzeti bizottságok problémájának a nemzetközi összefüggésekbe való elhelyezhetősége után, már túlhaladhatók az olyan — Gerő Ernőt meghivatkozó — magyarázatok a nemzeti bizottságok jelentőségének aláhanyatlását illetően, hogy úgymond fennállt a veszélye „valamiféle kettős hatalom kialakulásának”, illetve, hogy a nemzeti bizottságokban „egy fordított előjelű kettős hatalom elemeit vélték felfedezni”: mármint a központi államhatalom, illetve az éppen reorganizálni kezdett helyhatósági szervek ellenében. S még csak nem is arról volt szó, hogy — Révai egy intern beszédére hivatkozva —, attól kívánták függővé tenni e hatalmi interregnumban született népi szervek támogatottságát, hogy „hol lesz a pártnak nagyobb befolyása”. *L. Rákosi Sándor–Szabó Bálint*: A pártok állásfoglalása a nemzeti bizottságok kérdésében 1945 elején. (Adalékok). Párttörténeti Közlemények 13 (1967) 1. sz. 74–100.; *Beér. J.*: i. m. A munkák arra tettek kísérletet, hogy a kommunista párt korabeli politikáját ez ügyben (is) töretlenül következetesnek, egyértelműnek eufemizálják, s a koalíciós kormányzat tábornokait-minisztereit (beleértve Dálnoki Miklós Béla miniszterelnököt is), valamint a polgári politikusokat tüntessék fel a nemzeti bizottságokat elsorvasztani igyekvő tényezőkként. A „kettős hatalom” veszélyének fikcióját elfogadva e polémia keretében *Ságvári Ágnes* fogalmaz meg visszatérően, hogy a kommunista párt politikája következetlen volt. *Ságvári Ágnes*: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten, 1945–1947. Bp. 1964.; *Uő.*: A demokratizmus formái és tartalma Magyarországon, 1944–1948. In: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 1965. évi ünnepi ülészsaka. Szerk. Barna Gyula. Bp. 1966. 121–132. Ez utóbbi álláspont a nyolcvanas évek elejéig tartotta magát, *I. Vida István*: A közvetlen demokrácia és formái a népi demokratikus forradalom időszakában, 1944–1948. In: A szocialista demokrácia fejlesztésének kérdései. Szerk. P. Kálmán Katalin. Bp. 1982. 43–81. Noha a „kettős hatalom” fikciója Gerő Ernőnek a munkákban hivatkozott visszaemlékezései mellett forrásszerűen is megtalálható, a narratív historiográfiába történt beemelése elsődlegesen azzal magyarázható, hogy a kérdés nemzetközi összefüggéseinek forrásait még nem ismerő időszakban „logikus”, és — az SZK(b)P történetén nevelkedetteknek — analóg „marxista” magyarázatot szolgáltatott a valóban ellentmondásokkal teli kérdés (részleges) megválaszolására.

nagyobb, mert vannak sokan olyanok a különböző pártokban és szervezetekben, akik pl. hivatalosan szocdemek, ténylegesen azonban hozzánk tartoznak.”⁴⁶

1945 első napjainak meglehetősen kialakulatlan belpolitikai viszonyait figyelembe véve valószínűsíthető, hogy az MKP akkor még valóban komoly szerepet szánt a nemzeti bizottságoknak az éppen csak megindult politikai metamorfózis további folyamataiban. Annál is inkább, mivel az addig — elsősorban a Tiszántúlon — megszerveződött területeken a kommunisták (ezen belül leginkább a volt „tizenkilencesek”) domináltak ezekben a szervezetekben. Mindez azonban nem sokat enyhített azokon az egyre élesedő hatásköri villongásokon, melyek a következő hónapokban a nemzeti bizottságok és az időközben újra működni kezdő közigazgatási fórumok viszonyát jellemezték.⁴⁷ Ezeknek — és a mögöttük meghúzódó, a pártok között is megkezdődő rivalizálásoknak — számottevő szerepük volt abban, hogy az ideiglenes kormány három hónap elteltével, 1945 áprilisában újabb rendelettel próbálta tisztázni a közigazgatás és a nemzeti bizottságok viszonyát. Bár az újabb direktíva két héttel a kormány Budapestre költözését követően — 1945. április 26-án — tétetett közzé, annyiban a „debreceni korszakhoz” számíthatjuk, hogy a megelőző hónapok tapasztalatai, fejleményei alapján fogalmazódott. Ennek paragrafusai részletezik a különböző önkormányzati testületek megalakításakor követendő eljárást, az önkormányzati állások betöltésének módját, külön is kitérve a helyükön maradt, avagy a front közeledtével állomáshelyüket elhagyó tisztviselők jogállására. (Utóbbiak csak az igazoló eljárás kedvező kimenetelét követően voltak alkalmazhatók.) Hangsúlyozza a rendelet, hogy csupán a közérdekből nélkülözhetetlen posztok betöltéséről kell mielőbb gondoskodni. Megszünteti a virilizmust, kimondja, hogy az önkormányzati testületekben csak választott tisztviselőknek van szavazati joguk, újra szabályozza az egyes önkormányzati fórumok szervezetét, hatáskörét, visszaállítja továbbá a városi tanács intézményét. Politikai megfontolásokból engedményt tesz a szakképzettségi kívánalmaknak, s a múltban leginkább ellenszenvesnek tartott járási főszolgabírói állást — hatáskörének meghagyása mellett — „járási főjegyzői” tisztiségre kereszteli át. Mindemellett a korábbi rendeletnél is kategorikusabban mondja ki: „a törvényhatósági bizottságok, illetve a képviselőtestületek megalakításával a *nemzeti bizottságok közigazgatási hatásköre megszűnik*”.⁴⁸ Ennek az újabb rendeletnek a megszületésében persze egy, a nemzeti bizottságokat elmarasztaló SZEB-átirat is szerepet játszott, de a kibontakozó belpolitikai csatározások is egyaránt rontották e szerveknek mind hatalmi pozícióit, mind pedig politikai jelentőségét.

Az e tárgykörben született munkák rendre észrevételezik, hogy a kelet-magyarországi területek 1944. őszi hónapjainak aktív önszerveződéséhez képest a Dunántúlon ez kevésbé regisztrálható. Pusztán formális összehasonlítás esetén a megállapítást nehéz is lenne cáfolni. De vitatható, hogy ezt a szóban forgó térséget jel-

46 PTI. Arch. 274. f. 8/4.

47 L. erről: *Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok, 1945–1946.* Sajtó alá rend., bev. Lakkó Miklós. Bp. 1961.; *Csizmadia A.*: i. m.

48 Az INK 1030/1945. ME. sz. rendelete a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. ME. sz. rendelet kiegészítéséről. MK, 1945. 20. sz., I. még: *Két év hatályos jogszabályai, 1945–1946.* Szerk. Bacsó Ferenc és mások. Bp. 1947. 153–158.

lemző — úgymond — „elmaradottabb politikai viszonyok” magyaráznák.⁴⁹ Tény, hogy azon területeken, ahol még 1945 tavaszán is harcok dúltak, a reorganizálódás jórészt a fentebb ismertetett — korigált — kormányrendelet alapján kezdődött meg. Sőt! Annak is nyilván oka volt, hogy Erdei Ferenc újabb két hónap elteltével már az e területekre is kinevezett főispánokat⁵⁰ utasította belügyminiszteri körrendeletben arra, hogy „ahol még nem alakult volna meg a törvényhatósági bizottság, ott azt késedelem nélkül meg kell alakítani.”⁵¹ Ez — a korábbi rendelkezések értelmében — az erre „felhatalmazott” nemzeti bizottságok tevékenységének intenzitáshiányára is utalhatna. Az ország keleti és nyugati részei közötti eltérés aligha egyszerűsíthető le a Viharsarok környéki forradalmi („kuruc”), kontra dunántúli „labanc” tradícióra, érzületre. Az eltérés magától értetődően adódott a helyzet különbözőségéből. Ez utóbbi térségben nem volt három hónapos interregnuma a központi hatalomnak, mely — szükségből erényt csinálva — inspirálta volna az öntevékenységet. Ugyanitt nem volt az a mozdulási kényszer, ami a hirtelenjében összeharcolt debreceni nemzetgyűlés előjátékként a keleti részek népgyűlései révén aktivizálta a közéletet. Mire ez a régió kívül került a hadművelleti övezeten, már volt kompetens központi kormányzat, döntöttek a újjászervezés során számba jöhető intézményi keretekről, s az is kiderült, hogy mi mindent nemkívánatos csinálni abból, amit Kelet-Magyarországon a hatalmi vákuum produkált.

A helyi önkormányzatok, valamint a különböző szakigazgatási szervek tevékenységének újraindulását követően egyfelől természetesnek tekinthető a nemzeti bizottságok jelentőségének csökkenése. De szerepük, érdemleges politikai súlyuk látványos gyorsasággal történő lehanyaglása — különösen ahhoz képest, amit Révai idézett cikkében oly sokat ígérően ecsetelt — elsődlegesen nem a közigazgatásból való kiszorulásukkal áll összefüggésben. Sokkal inkább magyarázza ezt a pártoknak a hatalmi pozícióból való — minél nagyobb arányú — részesedésért megindított küzdelme. A *Független Kisgazdapárt* és az ideiglenes kormány „polgári szárnya” a nemzeti bizottságok létrejöttének korai — radikálisan baloldali, sőt diktatórikus — fellépéseiből kiindulva, valóban túlzottan „forradalminak” tartotta és eredendően fenntartással fogadta e szerveket. A *Magyar Kommunista Párt* elképzeléseéhez, arculatához így közelebb álltak kezdetben ezek a bizottságok. Azt követően viszont, hogy összetételüket — a koalíciós játékszabályok elvárásainak megfelelően — paritásos formára „arányosították”, már az MKP is kevésbé tartotta alkalmasnak e — „túlzottan koalíciós” — szerveket saját törekvéseinek helyi szintű érvényre juttatására. Azaz, *a kormánykoalíció két meghatározó pártja homlokegyenest eltérő megfontolásokból ugyan, de — rövid idő elteltével — egyformán sorsukra hagyta a nemzeti bizottságokat.*

Ezt a tendenciát 1945 tavaszától egy további mozzanat is erősítette. A pártok, kezdetben igencsak szűkösen rendelkezésre álló „használhatóbb” helyi kádereiket

49 *Vida I.*: A közvetlen demokrácia i. m. 53.

50 A kormány az 1945. ápr. 28-i MK-ben tette közzé a dunántúli megyékbe, törvényhatósági jogú városokba delegált főispánok névsorát, mely ekkor Fejér, Vas, Veszprém, Sopron, Tolna megyét és az ottani thj. városokat érintette.

51 A belügyminiszter 5082/1945. B.M. sz. rendelete. 1945. júl. 11. Pest Megyei Levéltár. XXI - 1 - a. Főispáni (elnöki) iratok, 83/1945.

igyekeztek a hatalmi szempontból mind fontosabbá váló közigazgatási pozíciókba juttatni. Bár a nemzeti bizottságok korábbi létrejötte miatt általános gyakorlattá vált a „kettős pozicionáltság” — ugyanazon személyek mindkét helyen folytatott tevékenysége —, az idő előrehaladtával elsődlegessé mindinkább a hatalmi intézményrendszer-hierarchiában szerzett posztok erősítése vált.

Összegezve az eddig mondottakat: a világháború győztes nagyhatalmainak nézeteltérése a nemzeti bizottságok kérdésében eleve kedvezőtlen kondíciót teremtett e szervek számára. Ennek időbeli egybeesése a magyar államiság újjáteremtésével, a körülmények sajátos összejárása folytán levette a napirendről a szervezeti, intézményi kereteiben is új közigazgatás mielőbbi megteremtésének kérdését. 1944 utolsó hónapjainak közjogi interregnuma idején, a nagyhatalmak álláspontjáról mit sem tudó, a „magukra hagyott” helyi társadalmak által életre hívott — kényszer szülte — multifunkcionális szervek pedig nem csupán a figyelmen kívül nem hagyható nagyhatalmi elvárások miatt váltak nemkívánatosakká, hanem azért is, mert — bár különböző megfontolásokból — az egyes pártok számára pozíciószerezési ambícióik szempontjából egyaránt fajsúlytalanokká, érdektelenné váltak. Miután ebből a szempontból a pártok számára sokkal fontosabbak voltak a korábbi szervezeti kereteiben restaurált közigazgatás intézményei, a nemzeti bizottságok jelentősége inkább csak a front elvonulását közvetlenül követő hatalmi vákuumban betöltött epizód szerepre korlátozódott. Bár formailag még több mint három évig fennmaradtak, 1945 nyarától a politikai közélet fontos eseményei helyi szinten is jórészt rajtuk kívül, illetve tőlük függetlenül zajlottak.

3. A közalkalmazottak megítélése és az igazoló eljárások az ideiglenes kormányzat idején

A Magyarország újjáépítésére szövetkező kormányzati koalíció programjának megkülönböztetett fontossággal bíró célkitűzései közül tehát 1945 elején kimaradt a közigazgatás (és ezen belül az önkormányzatok) szervezetének átalakítása. Eleget teendő azonban a — szinte parttalanul használt — „demokratizálás” jelszavának, az igazgatás területén ezt a személyi állomány politikai szempontú felülvizsgálatával vélték megvalósíthatónak.

A hatalmi intézményrendszer személyi őrsgváltását önmagában is elősegítette a régi adminisztráció jelentős hányadának elmenekülése. Az új rendszerben is tovább szolgáló, illetve újonnan belépő közalkalmazottak csak egy pozitív döntéssel végződő *igazoló eljárás* nyomán tarthatták meg állásukat. Az e procedura lefolytatására létrehozott *igazolóbizottságok*nak azt kellett vizsgálniuk, hogy a közalkalmazottak „1939. szeptember hó 1. napját követőleg tanúsított magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit”.⁵²

52 Az INK 1030/1945. ME. sz. rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. MK, 1945. 1. sz. A fenti rendeletet további kiegészítő, módosító jogszabályok (16/1945., 77/1945. ME. sz.) követték, míg végül az 1080/1945. ME. sz. rendelet igyekezett egységesíteni az igazolási eljárás módjait, l. Két év hatályos jogszabályai, 1945–1946. i. m. 189–212.

A háború utáni rendszerváltás jellegéből logikusan következő procedúrát azonban több okból eredően sem lehetett következetesen végigvinni. Ezek közül említhető egyrészt az a szubjektív döntéseknek tág teret nyitó — politikai indíttatású — kodifikációs pongyolaság, mely a rendeletben megfogalmazott „magatartás”-vizsgálattal éppúgy vitatható gyakorlati lépéseket eredményezett, mint ahogy kiváltotta a köztisztviselői kar „demokratikusságának” mibenlétéről és mértékéről meginduló, éveken át húzódó sajtópolémiát is.⁵³ Az elvi konszenzushiánynál azonban sokkal gyakorlatiasabb okok miatt lett — és maradt — a közigazgatási adminisztráció állandó támadások célpontja. Az új rendszer berendezésének ebben az időszakában ugyanis egyszerre zajlott három, szoros kölcsönhatásban álló folyamat. Az igazolási eljárással biztosítani kívánt „demokratizálás” mellett, ugyanezen időszakban kellett az egyes pártoknak kiállítaniuk saját „pozícióképes” káderállományukat, s egyúttal fel kellett készülniük az időközben beharangozott nemzetgyűlési választásokra. A demokratikus átalakulás elvi célkitűzése és az ezt megvalósítani hivatott pártok közötti — magától értetődő — hatalmi harc *sajátos kényszerkapcsolatot teremtett a három szimultán folyamat között.*

A hatalomból való minél nagyobb arányú részesedésnek, a pozíciók gyarapításának ugyanakkor nem csupán a rivális pártok hasonló törekvései szabtak határt, hanem egyszerűen a „mindennapos” káderhiány is. Révai József és Gerő Ernő 1945 folyamán készített intern jelentéseikben visszatérően arról panaszkodtak, hogy nincs a pártnak megfelelő káderállománya, s a különböző posztokra helyezettek alig alkalmasak politikai, vagy akár szervezőmunkára.⁵⁴

Gerő egy alkalommal úgy érvelt, hogy „pártunk a középkáderek szempontjából még mindig sokkal gyengébb, mint a szociáldemokrata párt vagy a független kisgazdapárt, melyek legális tevékenységük évtizedei folyamán kinevelték középkádereiket.”⁵⁵ A vezető kommunista pártkáderek — többnyire elmarasztaló — minősítésére, beleértve ebbe a Moszkvából visszatérteket is, a későbbi „négyes fogat”: Rákosi, Gerő, Révai és Farkas Mihály tekintette magát illetékesnek.⁵⁶ A kommunista főispánok, alispánok és polgármesterek 1945. június 8-i értekezletén Házi Árpád (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja) a következőképpen jellemezte a helyzetet: „Meg kell állapítani, hogy mi sajnos nem értünk a közigazgatáshoz. Nemcsak a mi pártunk tagjai nem értenek hozzá, hanem a többi pártok tagjai sem. A közigazgatásba bekerült új és régi alkalmazottak között a harmóniát meg kell teremteni. Vannak közöttük olyanok, akiket sérelem ért az előző rendszer részéről, pl. az előléptetés kérdésében. Ha ezeket az embereket előreségítjük, megakadályozzuk, hogy olyan új elemek lépjenek el a közigazgatást, amely még rosszabb a réginél is. Ez nem jelenti azt, hogy mindenkiből kommunistát csináljunk, de egy ponton be kell fejezni az emberek oktalan üldözését.” Rákosi Mátyás ugyanezen a fórumon a következőket mondta: „Dacára annak, hogy a főispánok szerint nem ők a megye igazi urai, mert az alispán kapja kezébe a hatalmat, mégis az a helyzet, hogy ahol a főispán kommunista, ha jól dolgozik, ő a megye ura. Hozzászámítva azokat a megyéket, ahol kommunista alispán van, 10–11 megyében dolgozhatunk így szabadon, mert nemcsak a törvény támogatja őket, hanem a párt is. [...] Úgy csináltuk, hogy kommunista

53 Gyarmati György: A közalkalmazottak politikai megítélésének változása Magyarországon 1945–1946-ban. Sz 119 (1985) 518–556.

54 L. erről nevezettek Moszkvába küldött 1944–1945. évi jelentéseit, Moszkvának jelentjük i. m. 11–39., 57–76.

55 I. m. 66.

56 I. m.

rendőrkapitányt oda helyeztünk, ahol sem a főispán, sem az alispán nem kommunista. [...] A minisztériumban a rendőrség kommunista kezekben van. A főispánoknak vigyázni kell, nehogy szemük előtt a rendőrséget a demokrácia ellen használják fel.”⁵⁷

Az egyes pártok háború előtti „törzsökös” tagsága, s kiváltképp kvalifikáltabb káderállománya még a politikai szempontból jelentősebb kulcspozíciók elfoglalására sem volt mindig elegendő. Ehhez járult a kiéptendő több ezer helyi, regionális párt-szervezet, valamint a köz- és szakigazgatás státusainak feltöltése. További káderhiányt jelentettek azok a politikai állások, melyeket a jelentősebb — részben újonnan létesített — intézményekben a koalíciós „pártegyensúly” érdekében kreáltak. Ugyan-ez viszont a közigazgatás reorganizálódásával egyidejűleg, annak a kezdetektől jellemzővé váló direktpolitizálódását is jelentette. Lényegében ezt manifestálta Rákosi Mátyás is, midőn a kommunista fő- és alispánok 1945. június elején tartott értekezletén kijelentette: a tisztviselőket „nem a minisztérium nevezi ki, hanem a kommunista párt, a pártnak biztosított funkciókba. [...] Ennélfogva nincs a minisztériumban senki, aki a kommunista párt kinevezését meg tudja változtatni.”⁵⁸ S noha ez elsősorban az ún. kulcspozíciókba delegáltakra vonatkozott, a „koalíciós súlygyenre” érzékennyé váló pártambíciók következtében rövid időn belül a teljes státushierarchián végigfutott. Ennek végletes, de korántsem kivételes esetei voltak, midőn még a sírásók, kazánfűtők, bábaasszonyok közalkalmazotti szintjén is éberen őrködtek a pártok „kielégítő” hivatali reprezentáltságukon. Hegedűs Géza mesélte:

„Telefonon sürgősen behívtak a pártközpontba, és egy illetékes vezető elvtárs közölte velem, hogy másnapról kezdve a Városházán én vagyok az irodalmi osztály vezetője. [...] Tegnap kineveztek egy független kiscgazda osztályvezetőt a Vízműveknél, ennek megfelelően a Városháza irodalmi osztálya a kommunista párté. Tehát te vagy az osztályvezető. [...] Alighogy elfoglaltam a hivatali szobámat, közlik velem, hogy szükség lenne egy fűtőre. Van is megfelelő ember, itt áll az ajtó előtt. ‘Hát akkor jöjjön be. [...] Felveszem, ha ez az én teendőm.’ Erre elmagyarázzák, hogy ehhez a személyzeti osztály hozzájárulása kell. [...] Felhívtam a személyzeti osztályt. [...] Megmondtam, miről van szó, mire ezt a meglepő kérdést teszi fel a személyzeti osztály: ‘Mondd csak, tanácsos uram, milyen párt tagja a felvételre kijelölt személy?’ [...] ‘Nem mindegy az Nektek?’ [...] ‘Ez nem olyan egyszerű, mert vigyáznunk kell az egyensúlyra! Megkérhetnélek, hogy kérdezd meg tőle, melyik demokratikus pártnak a tagja?’ Mit tehettem? Behívtam a felettébb nyomorúságosan öltözött, borostás atyafit, és megkérdeztem, tagja-e valamelyik pártnak. Aztán közöltem a telefonba: ‘szociáldemokrata’. [...] [Fél óra múltán] csöng a telefon, és boldog hangon közli velem a pártegyensúlyozó személyzeti osztálybéli: ‘Szerencsésen megoldottam, tanácsos uram, a problémádat. Felvettem egy parasztpárti sírásót, így a te osztályod felvehet egy szociáldemokrata fűtőt.’”⁵⁹

Ezért is elgondolkodtató, amennyiben történeti feldolgozások is a korabeli politikai minősítő kontextusban veszik át azt a — szociológiaiilag egyébként helytálló — korabeli adottságot, mint az igazoló eljárások szükségességének ultima ratióját,

57 MKP KV Közigazgatási Osztály iratai. PTI. Arch. 274. f. 15/13. Közül ugyanekkor, egy 1945. máj. 23-i összesítés szerint a főispáni és a rendőrfőkapitányi posztok pártmegoszlása:

	MKP	SZDP	NPP	FKgP
Főispán:	7	5	5	8
Rendőrfőkapitány:	16	6	3	– fő volt.

PTI. Arch. 274. f. 7/186.

58 PTI. Arch. 274. f. 15/33.

59 Interjú Hegedűs Gézával. In: *Kabdebó Lóránt: A háborúnak vége lett.* Bp. 1983. 296–300.

hogy „a régi vágású konzervatív közhivatalnoki kar a felszabadulás után is döntő többségben volt”.⁶⁰ Ez két okból is természetes. Fentebb mondottak alapján nem volt — nem is lehetett — a frissiben újjáépített államhatalom gyakorlóinak (köz)igazgatási váltógarnitúrája. Még olyan mértékben sem, amennyire azt a meglévő és az újonnan kreált posztok egyébként igényelték volna. Másfelől több — fentebb már említett — okból nem is tervez(het)ték a radikális váltást. Az új politikai erők bizonyos frusztráltsága éppen abból eredt, hogy a demokratikus átalakulás meghirdetett programját a közigazgatás területén annak személyzetére kellett korlátozniuk. Ez a személyzet ugyanakkor azokból az itthon maradottakból, illetve azokból a rövidesen hazatértekből verbuválódott, akiknek — saját megítélésük szerint — nem volt félnivalójuk az új hatalmi konstellációtól. S miután azok, akik a különböző „náciatlanítási” rendeletek⁶¹ hatálya alá estek volna, elmenekültek és vissza sem tértek, Magyarországon ab ovo egy kevésbé kompromittált garnitúrán kezdődött meg a „személyi demokratizálásnak” nevezett tisztogatás.⁶²

A mindebből óhatatlanul következő politikai konfliktusok mellett ez gerjesztette azt a sajtópolémiát, mely a „régii vágásút”, a „konzervatívot” a „reakcióssal”, illetve „nyilással” összemosó álláspontok kapcsán a háborút követő évek egyik állandósult tematikájává lett. Épp a köztisztviselő társadalom megítélésére vonatkozóan perelt ismert cikkében Bibó István is a régi = reakciós = fasiszta, illetve az új = ab ovo demokratikus leegyszerűsítések ellen:

„A legnagyobb félrefogás a reakció és a faszizmus egy kalap alá vétele. [...] A faszizmus egy aktív, támadó álláspont, mely végső, teljesen kibontakozott torz formájában az európai múlt és az európai jövő elleni együttes bűnös támadásként jelentkezik. Akik ebben részesek, azokat meg lehet és meg kell büntetni, enyhébb esetben meg lehet nekik *bocsátani*, de mindenképpen úgy lehet őket kezelni, mint bűnösöket. Viszont ez a büntetés nem valami újjáépítő, konstruktív cselekedet, hanem egy múltat lezáró elégtételszerzés és elégtételadás. A nyilasokat és Hitler bérenceit nem azért kell megbüntetni, hogy ezáltal a magyar demokratikus fejlődés útját megnyissuk, mert ezzel magával a demokratikus fejlődés útját egyáltalán nem nyitottuk meg, hanem azért, mert ezzel tartozunk az igazságnak, tartozunk a megsértett emberiségnek és tartozunk a magunk bemocskolt becsületének. A demokratikus fejlődés útjának igazi megnyitása nyilvánvalóan a másik, a reakció elleni harc. Ezt azonban nemcsak hogy tárgyalóteremben nem lehet lefolytatni, de nagyon veszedelmes egyáltalán el is kezdeni. A reakcionárius elsősorban nem támadó emberfajta, hanem mindenkifelett egy valamihez kötött, értékviszonyokba vagy előítéletekbe mereven beágyazott emberfajta. A faszizmussal való sokat emlegetett szövetsége is elsősorban azon épül, hogy a fasiszta — többek között — olyan dolgokat *támad*, amelyektől a reakciós fél.”

60 *Jakab Miklós*: Társadalmi változás és a magyar értelmiség, 1944–1948. Bp. 1979. 114.

61 Mivel a német „Entnazifizierung” kifejezés sokkal pontosabban tükrözi a fogalom, ill. a politikai-közigazgatási procedúra tartalmát, ezért használjuk ezt a magyar megfelelőjeként tartalmában „nyilastalanítás”-nak tekinthető, de nyelvileg meglehetősen sután hangzó eljárás jelölésére.

62 E kifejezéssel élve az eljárás politikai tartalmát pontosan jelölte Gerő Ernő, midőn moszkvai elvtársainak arról tett jelentést, hogy „az államapparátusban tisztogatást hajtunk végre”. Moszkvának jelentjük i. m. 70. A Moszkvából való visszatérését követő első nyilvános fellépése alkalmával Rákosi Mátyás az államszervezet, illetve az államapparátus „demokratizálását” „a régi tisztviselői kar eltávolításával s új emberek behozásával” azonosította. *Rákosi Mátyás*: A pártaktíva feladatairól. (1945. febr. 22.) In: *Uő.*: A magyar demokráciáért. Bp. 1948. 37.

Fejtegetései további részében Bibó arra helyezi a hangsúlyt, hogy a reakció elleni küzdelem sokkal differenciáltabb eljárásmodot követel. Erre azért van szükség, mert csupán így vonható meg a határ a szoros értelemben vett reakció és az általa „konszolidációs elemek”-nek nevezett réteg között, akik azáltal válnak „reakciósokká”, hogy e kategória propagandisztikus parttalaná tétele bizonytalanságot, sőt félelmet gerjeszt. Mindenekelőtt a baloldali pártok harsány publicisztikai hadjáratai sokkolják a „konszolidációs szférát” abba az irányba, hogy ne tekinthessék magukénak a demokratikusnak hirdetett metamorfózist. Ennek vetülete a politikai szférában — értelmezése szerint — azt jelenti, hogy tekintettel kell lenni a koalíciós játékszabályokra. „Nagyon komoly érveket lehet felhozni amellet, hogy ezzel a réteggel egészében egyáltalán nincs mit kezdeni; aki azonban koalícióra lép vele, nem járhat el úgy, mint az egyszerű falusi legény, aki a plébános kérdésére, hogy miért veri a másikat, mikor a *felebarátja*, azt felelte: azt a *felét* verem, amelyik nem *barátom*.”⁶³

S hogy a köztisztviselő-társadalmat illetően nemcsak a „régiek”, hanem az újonnan bekerültek is differenciáltabban kezelendők, azt kommunista oldalról — igaz, publikusan egyetlen alkalommal — Révai József is elismerte volt:

„A magyar demokrácia fő gyengesége, hogy nem mert és nem tudott alaposan leszámolni a régi rendszer maradványaival, de valljuk be: a bajoknak nem ez az egyetlen forrása. A félelmesen elharapózó korrupciónak például a szabotáló közigazgatási reakció és a szabotáló gazdasági reakció a fő oka, de ki meri azt állítani, hogy a demokrácia által felszínre vetett emberanyag mentes a korrupciótól? [...] A magyar demokrácia még nem tisztította meg a maga államapparátusát a régi rend konok híveitől, máris küzdenie kell saját embereinek és intézményeinek elkorcsosodása és elzüllése ellen.”⁶⁴

A köztisztviselő-társadalmat generálisan elítélő, a reakciósokat elsősorban e réteg soraiban megtalálni vélő nézetek már ekkor sem tekinthetők előzmény nélkülieknek. Valójában egy elágazása volt annak a „funkcionális pontatlansággal” zajló vitának, melynek kezdetei az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásától nyomon követhetők. E retorikai konstrukció alapsémája szerint nem csupán a Horthy-rendszer politikai, illetve kormányzati elitjét tették felelőssé az országra zúdult katasztrófáért, hanem differenciálatlanul háramoltatták azt át a „középosztály” egészére, ide értve a régi adminisztráció vezető rétege mellett annak másod-, harmadvonalbeli garnitúráját, illetve tagjait is.

Erőss János (FKGP): „Utoljára hagytam a középosztály érintését. Én magam, származásom szerint földműves szülők gyermeke, szintén ehhez a középosztályhoz számítok, tehát fesztelenül beszélhetek róla. A tisztelt kormánynak, ha majdan rendelkezni fog, ezzel a középosztállyal is számolnia kell, bár meg kell állapítanom, hogy ez a középosztály megbukott, sőt azt mondhatnám, csaknem jóvátehetetlenül megbukott. Ez a középosztály, amely hamburgi gombkötők ivadékaiból [a maga idején közkeletű, bár megalapozatlan utalás Gömbös Gyula származására], a cserepárok ivadékaiból [cserepároknak a korábbi évszázadok határőrkatonáit nevezték], idegenből idevetődött lézengő ritterek ivadékaiból verődött össze, idegen volt ettől a néptől. [...] Ez a középosztály tehát a maga egészében országépítésre nem alkalmas. De áll ezzel szemben az is, hogy nem azért bizonyult ez a középosztály rossznak, mert középosztály volt, nem is azért, mert magyar volt, hanem azért, mert idege-

63 Bibó I.: i. m. 27–33.

64 Révai József: A demokrácia önkritikája. Szabad Nép, 1946. jan. 1.

nekből verődött össze, az utolsó három évtized mesterséges elaljasítási eszközévé vált a mindenkor változó kormányzatoknak. Ez a középosztály azt tanulta meg, hogy ha kis széken, ha nagy széken, ha irodában, ha iskolában, de úgy nézte ezt a népet, mint amely az ő kiszolgálására született. Ez a középosztály bezárkózott hét kulccsal az elefántcsonttoronyba, és csak azt nézte, hogy bajlódunk. Azt hitte, a mi feladatunk hajlongani és napszámra ácsorogni. A magyarnak sem lelkében, sem erkölceiben nem voltak ilyen tulajdonságok.” Hegyesi János (NPP): „Nem éppen csak a középosztály tagjai voltak azok, akik bűnt követtek el a magyar nép ellen és ezen keresztül az egyetemes magyarság ellen, de az úgynevezett történelmi osztály tagjai is, akik vindikálták maguknak azt a jogot, hogy ők történelmi osztály, de régen eljátszották, nem illeti meg őket ez a szó. A középosztály tagjai szerintem ennek az úgynevezett történelmi osztálynak kiszolgálói voltak. Legtöbb részük a hivatali szolgálatból kifolyólag hajolt oda mindig a hatalom embereihez, mert nálunk amilyen rendszer volt, oda hajoltak. Legjobban tudnám talán jelképezni ezeket a szél ellen bicikliző biciklistával: lefelé toposás, felfelé görnyedés. [...] Jóllehet, voltak a középosztály tagjai között jóérzésű emberek is. [...] Sok derék embert találtam köztük, akik szememben elismerték, hogy helytelen ez az eljárás, igazságom van, de hát ez kenyérvétség, és a tisztviselőknél úgy kell táncolni, ahogy felülről fújja a nótát. Tehát a baj és a bűnök özöne felülről támadt lefelé.” Leitner Jenő (PDP), elismerve a fentebbieknek az ún. történelmi középosztályra vonatkozó kritikáját, disztingválást igényelt: „Ugyanakkor azonban képviselem és védelmembe veszem az egyik küldött-társam által bizonyára csak a szónoklat hevében annyira lehurrogott, mondhatnám megbántott középosztályt, mint amelyik most a vajúds korszakát éli. Éspedig mind a régit: kisiparos, kiskereskedő, kis- és középbirtokos rétegét, mind pedig az újat: a köz- és magántisztviselők, orvosok, ügyvédek és írók, művészek rétegét.”⁶⁵

Azokat tehát, akik — helyzetük vagy tevékenységük révén kevésbé kompromittálódva — kezdetben az új politikai berendezkedés számára is elfogadhatóak voltak. Bár az adott körülmények között általánosnak tekinthető németellenesség közepette — amint a parlamenti felszólalásokban is nyomon követhető —, akadtak a „jó magyar-rossz idegen”, valamint az egyéb leegyszerűsítések, tendenciózus általánosítások ellen szólók, a gyakorlatban mindinkább a közalkalmazotti (közép)rétegre szimplifikálódott a differenciálatlan propagandisztikus középosztály-ellenesség. Ennek magyarázata leginkább abban lelhető fel, hogy míg a középosztály — mint olyan — nem, addig a (mindenkor) státusfüggő közalkalmazotti társadalom egyedeiben is megragadható, operatív intézkedések alá vonható volt.

Noha e kérdésben a kommunista párt az ideiglenes nemzetgyűlés debreceni ülésnapjain még nem hallatta hangját, hamarosan a tisztogatási procedúra legvehemenesebb képviselője lett, s leginkább ez a párt tartotta folytatólagosan napirenden a politikai minősítésen nyugvó köztisztviselői „örségváltás” programját. 1945. március végén, a *Budapesti Nemzeti Bizottságnak* a közigazgatás „megtisztításáról” tanácskozó ülésén Gerő Ernő azt javasolta, hogy „olyan esetben, ahol nincs elég ok a népbíróóság elé utalásra, de az illető fasiszta, nyilas, munkatáborba utalható le-

65 INN. 12., 28. és 31. L. még erről: Gyarmati Gy.: A közalkalmazottak i. m.; Feitl István: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrejötte és jogalkotása. In: A magyar parlament, 1944–1949. Szerk. Hubai László, Tombor László. Bp. 1991. 16–17.

gyen”.⁶⁶ A már érintett fogalmi összemosással élve tódította az eredetileg is kellően bornírt — és jogilag aligha értelmezhető — javaslatot a tanácskozásról tudósító Szabad Nép. „Gerő Ernő elvtárs [...] indítványozta, hogy olyan esetekben, amikor nincs elég ok a Népbíróság elé utalásra, de az igazolásra került egyén fasiszta, nyilas vagy reakciós munkatáborba vagy internáló táborba legyen utalható.”⁶⁷ Másfél hónappal később az MKP májusi országos értekezletén is ez, a kategóriákat célzatosan veigyítő álláspont jutott érvényre. „Teljesen túrhetetlen, hogy lanyhán és hanyagul igazoltassák különböző közintézmények és vállalatok régi, nyilas szellemű, fasiszta szellemű reakciós tisztviselőit, és egyre-másra visszatérjenek a közhivatalokba a régi rendszernek azok a képviselői, akiknek működése tette lehetővé a nyilas uralmat, és akiknek a működése következtében érte hazánkat annyi szenvedés.”⁶⁸

Mindezekhez képest némi módosulás attól kezdve volt tapasztalható, amikor — az ideiglenességet felszámolandó — a nemzetgyűlési választások előkészítése került a belpolitikai élet fókuszába. Mivel a választási eredmények (elvileg) a hatalomból való intézményes részesedés újraelosztásának is az alapjául szolgáltak, a pártok, szavazótáborukat szervezetileg is gyarapítani igyekezvén, a „nyitott kapuk” gyakorlatát a közalkalmazotti rétegre is kiterjesztették. Ettől kezdődően az érintett réteggel kapcsolatos megnyilatkozásokban éppúgy változás érzékelhető, mint ahogy az — ekkor már javában folyó — igazolási eljárásokban is új szakaszról beszélhetünk.

Az enyhültebb hang nem elégedettséget jelentett ugyan, de talán az alábbi — Rákosi Mátyástól származó — beszédrészletek révén érzékelhető a korábban jószerevével csak „fasiszta-nyilas-reakciós” jelzőkkel illetett réteg kapcsán használt paternalista, és óvatos ígéretésekkel is kecsgetető új hangnem: „meg lehet állapítani, hogy a köztisztviselők legjobb szakemberei, legszorgalmasabb tagjai a szívük mélyén közel voltak a demokráciához. Csak ennek az érzésüknek az elmúlt rezsim alatt nem volt tanácsos kifejezést adniok.” A Kommunista Párt továbbra is mindent el akar követni az igazságos előléptetésekért, az ideiglenes alkalmaztatásokból következő bizonytalanság megszüntetéséért, és nincs az a jogos panasza a közalkalmazotti karnak, amit a Kommunista Párt fel ne karolna, de nyíltan meg kell mondani: mindez hiábavaló, ha a közalkalmazottak mentalitásában nem történik lényeges változás.⁶⁹

66 A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1946. Szerk. Gáspár Ferenc, Halasi László. Bp. 1975. 67.

67 Szabad Nép, 1945. márc. 30. A kurzivált szavak nem szerepeltek a Nemzeti Bizottság plénumán elhangzott javaslatban.

68 Harc az újjáépítésért. A Magyar Kommunista Párt 1945. május 20–21-i országos értekezletének jegyzőkönyve. [Bp. 1945.] 15–17.

69 Rákosi Mátyás: A közalkalmazottak helye a népi demokráciában. Beszéd a közalkalmazottakhoz, 1945. augusztus 30-án. [Bp. 1945.] 2., 6–7., 1. még: *Uő.*: A magyar demokráciáért i. m. 88–95. (Rákosi beszédének mindemellett van egy apró, de nem jelentéktelen önéletrajzi „csúsztatást” tartalmazó kitétele is. De emellett azért is érdemes idézni, mivel itt reflektál a korábban már érintett „középosztály” vitára is. „Engem annakidején, amikor Magyarországon szabadon kibonthattuk a zászlónkat, már a debreceni ideiglenes nemzetgyűlés ülésein meglepett az a szenvedély, hogy ne mondjam düh, amivel különösen a paraszti képviselők támadták a középosztályt. A középosztály alatt, amint az később kiderült, elsősorban a köztisztviselőket, közalkalmazottakat értették. A jegyzőket, a szolgabírákat és általában azokat, akikkel ők érintkezésbe jutottak. És sajnos ez az animozitás mind a mai napig változatlanul fennmaradt és félő, hogy átviszik a demokratikus közalkalmazottakra is.” I. m. 97. A csúsztatás az idézet kurzívval szedett részére vonatkozik. Rákosit ugyanis aligha lephette meg bármi is az ideiglenes nemzetgyűlés debreceni ülésein — mivel

„Szóvá kell tennem, hogy a közigazgatásban még mindig nagyon sok az olyan köztisztviselő, aki nem híve a demokráciának. A mi véleményünk szerint fiatal demokráciánk nincsen biztosítva addig, amíg a közigazgatásba az eddigieknél hasonlíthatatlanabban nagyobb mértékben nem vonulnak be a népi erők.”⁷⁰ Az egzisztenciák tízezeiről döntő igazoló eljárás során — mely a koalíciós pártok delegáltjaiból álló bizottságok előtt történt — a kinyilatkoztatott cél mellett (és igen gyakran a helyett) két további szempont játszott fontos szerepet: egyrészt a közigazgatás kulcspozícióiban megszerzendő minél nagyobb arányú párt-részesedés, másrészt — szem előtt tartva a választásokon való minél eredményesebb szereplést —, ugyanezen pártok tagságyarapító szándéka. Ezen, egymással kölcsönös függésbe kerülő elemek miatt az igazolóbizottságok tevékenysége korántsem váltotta — nem is válthatta — be a korabeli elvárások szerint hozzá fűzött reményeket. Az egyes pártok, hatalmi pozícióik gyarapítása, illetve tagságuk növelése érdekében nem zárkóztak el attól, hogy a pártjukhoz tartozók igazolását előmozdítsák. Természetes, hogy ily módon a közhivatalnoki karban növekedett a pártok iránti affinitás, különösen azok körében, akik úgy érezték: igazolásukat biztosítandó rájuk fér némi párttámogatás. Találónan jegyezte meg ezzel kapcsolatban egy korabeli publicista, hogy „minél inkább baloldalt áll egy párt, annál inkább vigyázzon, mert a jobbszélről menekülők [korábbi] ballépésük nagyságát az átlépés nagyságával próbálják sokszor kompenzálni”.⁷¹

Mindez természetesen nem csupán az igazolások és a pártokhoz tartozás ügyét „zárta rövide”, hanem egy harmadik elem, a pártok hivatali térfoglalásában is újabb változást indukált. A legelterjedtebb pozíciószerzési módszernek az a változat tekinthető, melyet a kommunista pártközpont egyik belső használatú „demokratizálási” tervszövege 1945 júliusában írásban is rögzített. Ez a kulcspozícióba helyezett pártkáderek feladatává tette, hogy hivatali hatáskörükben minél több további párttagot helyezzenek állásba, illetve a már alkalmazásban álló és „megfelelőnek” ítélt tisztviselőket léptessék be pártjukba.

„A minisztériumban már vezető kulcsállásban lévő kommunista táblázatos kimutatásban jelenti a párt központi vezetőségének, hogy hány főosztály és osztály van az illető tárcánál, és esetleg még milyen fontos állás van, ahová elgondolása szerint feltétlenül kommunistát kellene helyezni. A pártközpont a jelentések alapján szintén vezet egy táblázatos kimutatást, amelyből állandóan meg lehet állapítani, hogy az egyes minisztériumokban, a közép-, és alsó fokú hatóságokban milyen arányban, illetve számban van a párt képviselve. A párt központja a minisztériumokban a személyzeti ügyeket intéző kommunistával, illetőleg, ha ebben az állásban nem kommunista van, akkor a legbefolyásosabb állásban lévő kommunistával közli azoknak a nevét, akiket a minisztériumban vezető állásba kell helyezni. Ennek megtörténtét a pártnak haladéktalanul jelenteni kell. Ugyanígy kell eljárni a közép- és alsó fokú hatóságok vezető állásainak betöltésénél is. Pótlás a szimpatizánsok pártba szervezésével, valamint más területekről, rövid tartamú tanfolyamokon átképzett dolgozók közszolgálatba

nem volt ott. Csak egy jó hónappal később, 1945. jan. végén, a fegyverszüneti egyezmény aláírására Moszkvába utazott magyar kormánydelegációt hazaszállító vonathoz kapcsolt, elkülönített kocsiiban érkezett Debrecenbe.)

70 Rákosi Máttyás felszólalása az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szept. 6-i ülésén. INN. 50., 1. még: *Rákosi Máttyás: Akadályok az újjáépítés útján.* Szabad Nép, 1945. aug. 12.

71 *Acsay Tihamér: Hány igaz találattik?* Kis Újság, 1945. máj. 17.

állításával. [...] Ha ezeket megvalósítjuk, kommunista kézen lesz a közigazgatás.” (Javaslat a közigazgatás személyzetének átalakítására. 1945. július.)⁷² A fellelt beszámolók, jelentések arról tanúskodnak, hogy ugyanekkor hasonló akcióba kezdett SZDP is. „Újjonnan átszervezett közigazgatási osztályunk augusztus elejétől kezdve nagy lendülettel kezdett hozzá a köztisztviselők megszervezéséhez, ugyanakkor, amikor ezen a téren a kommunista párt is élénk aktivitásba kezdett. [...] Az ez idő szerint még korántsem teljes nyilvántartás szerint az egyes minisztériumokban tagjaink száma a következőképpen oszlik meg:

Városháza [Bp. székesfőváros]	55
Belügyminisztérium	34
Közellátási Minisztérium	38
Pénzügyminisztérium	800
(és a hozzá tartozó hivatalok)	
Közlekedési és Kereskedelmi Min.	48
Földművelési Minisztérium	18
Igazságügyminisztérium	450
[véltetően a (nép)bíróságokat, ügyészségeket is beleszámítva]	
Iparügyi Minisztérium	43
Népjóléti Minisztérium	53
Külügyminisztérium	2
Honvédelmi Minisztérium	7”

(Jelentés az SZDP Központi titkárság Közigazgatási Osztályának 1945. augusztus 1–szeptember 15. közötti működéséről.)⁷³

A következő beszámoló szerint a Közigazgatási Osztály (pontosabban az SZDP vezetése) a rendőrségen belüli pozíciószerezésre összpontosította erőfeszítéseit, „azért, hogy akiket csak lehetett az ésszerűség és a realitás keretein belül a lehető legmagasabb rangra terjesszünk elő. Benyújtott listánk igen kevés változtatással keresztül is ment. [...] A detektívtestületnél 457 kinevezésre felterjesztett közül eddig 353 szociáldemokrata elvtárs volt. Ennek az a magyarázata, hogy a bűnügyi detektívek nagy része a régiek közül pártunkhoz csatlakozott, és mióta osztályunk működik, sok elvtársunkat sikerült a detektívtestületbe bevinni. A politikai rendőrségen nem ilyen jó a helyzet. Az itteni kinevezésre előterjesztett 700 detektív közül csak kb. 100 szociáldemokrata elvtárs van.”⁷⁴

E taktikaváltás ellentmondásos eredményeit és végkifejletét az események alakításában tevélegesen résztvevő kortárs, Vida Ferenc, az MKP egyik vezető jogi szakreferense, (nem sokkal később a közalkalmazotti B-lista miniszteri biztosa) — utólag — a következőképpen összegezte:

„Kezdetben nagytón keresztül néztük meg a múltjukat [a jelentkezőkét], kétszer is kipróbáltuk őket, vizsgáztattuk áldozatkészségből és azután [...] elküldtük őket a szociáldemokrata pártba, mert nem találtuk őket elég érettnak. [...] [Később] a tagtoborzás során megindult az özőnlés a pártba: 1945 nyarán azok az elvtársak, akiket néhány hete, hónapja visszautasítottunk, ismét jelentkeztek munkára. De sajnos megindult a párt felé a karrieristák tülekedése is, hogy az ő zsebükben is tagkönyv legyen. És mi legfeljebb azoktól szabadultunk csak meg, akik véletlenül lelepleződtek, hogy egyszerre két-három pártnak is tagjai, szorgalmasan fizetik mindenütt a tagdíjakat. Így nemcsak az aktivisták száma nőtt rohamosan, de szédítő iramban emelkedett a párt tagjainak a száma is. Volt olyan nap, amikor száz tagkönyvet osztottunk ki [Budapest V. kerületéről van szó — Gy. Gy.] részben aktivisták,

72 PTI. Arch. 274. f. 15. ő. e. 1.

73 Uo. 283. f. 27/1.

74 Jelentés az SZDP Központi Titkárság Közigazgatási Osztályának 1945. okt.-i működéséről. Uo. 283. f. 27/1.

részben karrieristák között. De mi akkor mindebből semmit sem láttunk, a siker megszedített bennünket. Mi csak azt láttuk, hogy egyre többen és többen vagyunk gyűléseinken. [...] Érik a termés, rövidesen számot vehetünk munkánk eredményéről. Így mondtuk: 'aratni fogunk!' A választás hajnalán ért bennünket a nagy csalódás."⁷⁵

A tagtoborzás intenzitásának változása korántsem korlátozódott Budapestre. „Nem sokkal az indulás után Szegeden már száz tagja volt a kommunista pártnak. Akkor meglátogatta őket Vas Zoltán, kijelentette, hogy Szegeden nincs száz kommunista, és szigorúbb tagfelvételre utasította őket. Ennek az útmutatásnak megfelelően kénytelenek voltak régi, szervezett munkásokat is elbocsátani a pártból. Két hónappal később viszont a városba látogató Farkas Mihály már azért szidta össze őket, hogy nem folyik elég erőteljesen a párt szervezése.”⁷⁶ Rákosi Mátyás ugyanerről a következőképpen szólt az Ideiglenes Nemzetgyűlés kommunista frakciójának 1945. szeptember 4-i értekezletén: „A szociáldemokrata párt taglétszáma általában ötven százalékkal magasabb, mint a kommunista párté. A szociáldemokrata párt minden különösebb vizsgálat nélkül veszi fel a tagokat. A kommunista párt megnézi, két ajánlás szükséges, és majd egy bizottság dönt, hogy felveszik-e vagy sem. Ezt a módszert túlhajtották baloldali és szektarianizmusra hajlamos elvtársaink. A tagfelvételtől tag visszautasítás lett, kicsit a vizsgálóbíró vállalásához hasonlított. Sok derék munkás és paraszt ezért mérgében elment a szociáldemokrata párthoz. [...] Párttagságunk 350–400 000 között van. Nekünk most már toborozni kell.”⁷⁷

Mindazonáltal érdemes felidézni a kommunista pártvezetés kampány-előkészítésének néhány — eddig publikálatlan — mozzanatát. Az MKP KV Politikai Bizottságának 1945. augusztus 15-i ülésén többek között a következők hangzottak el:

„Kádár János: Helyesebb lenne a választásokat jövő tavasszal megtartani. [...] A demokratikus front csak egy részét öleli fel a választóknak.

Rajk László: Vannak még olyan helyek, ahol a párttitkárok diktálnak. A vere-segyházi párttitkár pl. fuvart rendelt ki a kommunista párt részére.

Kádár János: A vidéki diktátorok bizonyos mértékben jól fognak jönni a választásoknál. A kommunista pártot sok helyen még mindig úgy tekintik, mint hatóságot, s ennek megvan a pozitív oldala is.

Rákosi Mátyás: Ez nemcsak vidéken van, bizonyos mértékig fennáll Budapesten is.

Kádár János: Az emberek mint hatósághoz fordulnak a kommunista párthoz, és így lesz a választásokon is.

Kovács István: Kétségtelen, hogy a párt meg fog erősödni a választási küzdelemben. Fontos, hogy a választásokig is kézzelfogható dolgot adjunk a tömegeknek. Itt figyelembe kell venni azt, hogy az ellátás terén sok vidéki város rosszabbul áll, mint Budapest. Sok helyről panaszok jönnek, hogy nincs cukor.

75 Vida Ferenc visszaemlékezése, A csalódás címmel. PTI. Arch. H-v-15. 1–2. Nem teljesen világos az idézet záró mondatának az a kitétele, hogy a választás *hajnalán* számot vetett az MKP a különböző prognózisokban akár abszolút győzelmet sem kizáró várakozásainak kudarcával. Így csupán vélelmezhetjük, hogy ekkor juthatott el a kommunista párthoz a Magyar Közvéleménykutató Intézetnek az a jelentése, mely — okt. második felében készített felmérései alapján — az MKP-nak a szavazatokból való részesedését (országos átlagban) 18% körül prognosztizálta. L. Jelentés az 1945. októberi országos közvéleménykutatás eredményeiről. MTI Magyar Közvéleménykutató Szolgálat. (Gépirat a szerző birtokában.) Ezúton fejezem ki köszönetemet Varga F. Jánosnak az anyag rendelkezésemre bocsátásáért.

76 *Somlyai Magda*: A népi demokratikus átalakulás kezdetének politikai és társadalmi küzdelmei, 1944 ősze – 1945 nyara. Akadémiai doktori értekezés kézírata. Bp. 1983. 350–351.

77 PTI. Arch. 274. f. 9/3. A „tagtoborzás”, s egyáltalán a választási előkészületek kérdésével részletesen foglalkozik *Balogh Sándor*: Választások Magyarországon, 1945. c. kismonográfiája (Bp. 1984. 48–88.).

Rákosi Mátyás: Meg fogjuk mondani, hogy válasszátok meg a kommunista képviselő-jelölteket és fogtok kapni cukrot. [...] A termés akármilyen rossz, nyolc hónapra elég. Szükség van a választásokra nemzetközi okokból is. A Szovjetunió a választás után elismeri a magyar kormányt. Egy éven belül komoly javulás nem várható. Segítséget az oroszoktól kívül nem kaphatunk. Összefoglalva: nincs kitérés a választások elől. A többi pártban pánikot fog kelteni, hogy mi belefeksünk a munkába.⁷⁸

Egy héttel később a Központi Vezetőség plénumán vitatták meg ugyanezt a kérdést. Rákosi Mátyás: „Az aratás lényegesen rosszabb lett, mint ahogy azt hat-nyolc héttel ezelőtt gondoltuk. [...] Ez a tél nagyon nehéz lesz. Nemcsak azért, mert nincs tető és nincs ablak, hanem nem lesz tüzelő és más sem. [...] Ezek a zavarok elsősorban a demokrácia legfontosabb pártjának, a Kommunista Pártnak a tömegeit, az ipari munkásokat fogják érinteni, akiknek a hangulata a legközelebbi aratás bekövetkeztéig rosszabbodni fog. [...] A gazdasági nehézségeket a reakció érthető okokból a kormányban levő demokraták és elsősorban a kommunisták ellen fogja kihasználni. Nincs tényező, amely arra késztené, hogy a választásokat húzzuk, ellenkezőleg. A benyomás olyan, hogy ha most választunk, akkor a párt elégséges eredményt fog elérni. [...] A mi meggondolásunk az, hogy ha együtt megyünk a szociáldemokratákkal, akkor igen jelentős kommunista–szociáldemokrata többség lesz Budapesten. Talán 70 százalék, talán ennél több vagy kevesebb, de mindenképpen imponáló többség, amit egyedül nem tudnánk elérni. [...] Oriási jelentőségű volna egy budapesti győzelemmel indulni az országos választásokon, mert ez a győzelem jótékony hidegzuhany lenne a kisgazdapárt vérmes reményeire. Egy amerikai újságíró járt nálam. Előzőleg Balogh [István miniszterelnökségi] államtitkárnál járt, aki azt mondta neki, hogy a kisgazdapárt jelentős, abszolút többséget kap. [...] Nem zárhatjuk ki az összes volt fasisztákat a választójogból, mert ezek száma több százezerre rúg. Politikailag ez nem volna helyes. Az volna a benyomás, hogy erőszakolt választásokat csinálunk, hogy a lakosság egy részét, amelyről feltételezhető, hogy nem szavaz ránk, azt kizárjuk. [...] Ezeknek a fasisztáknak jelentékeny része ipari munkás vagy földnélküli dolgozó paraszt volt — gondoljunk a Böszörményi-féle kaszárkeresztesekre —, akiknek jelentékeny része most pártunk tagja. [...] Kommunista őszinteséggel be kell vallani, hogy nem mondhatjuk, hogy a kommunista tisztviselők sokkal különbek, mint a többiek. [...]

Révai József: A sajtópolitikáról. A [helyi] lapok közös vállalkozások. Itt az a helyzet, hogy meg kell próbálni részrehajlóbbá tenni ezeket az újságokat, anélkül, hogy a lóláb nagyon kilógna, s anélkül, hogy szakadásra kerülne sor a szerkesztőségekben, vagy a Nemzeti Bizottságokban. Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a kommunista gyűléstudósításokat [sic!] bővebben hozni, a tipográfiát úgy intézni, hogy a kommunista párt hírei fettel legyenek szedve, és elbújtatva legyen a kisgazdapárté. [...] A mi közfunkcionáriusainknak, főispánoknak, alispánoknak, főjegyzőknek, polgármestereknek a választások tartamára fel kell függeszteniük a pártatlanságukat. Nem olyan értelemben, hogy a városi vagy a megyei kasszát adják át, hanem olyan értelemben, hogy 1./ munkaidejük nyolcvan százalékát választási harcokra kell fordítani és nem lesz jó alispán, főispán vagy államtitkár, aki nem ezt csinálja. 2./ Hivatali hatalmukat állítsák a választás szolgálatába. Ne szégyelljék magukat enyhe nyomást gyakorolni. [...] Ha külön indulunk [mármint a szociáldemokratákkal tervezett választási blokkot mellőzve], legalább 35%-ot kell megkapni országos viszonylatban. [...]

Rajk László: [...] Budapest területén, miután megvitattuk a kérdéseket, a következőképpen tettük meg az előkészületeket. Minden kerületben kiválasztottuk a legaktívabb elvtársakat, kb. két-háromszázat. Beosztottuk őket agitációs al csoportokba és felosztottuk a kerületeket. Minden elvtársra egy-egy utcarész került. Be kellett járni a házakat, politikai agitációt kellett kifejteni és ezen keresztül megismerik a lakók politikai felfogását. Minden

elvtárs számon van tartva, hogy elvégezze azt a házat, ami ki van rá osztva. Két héttel ezelőtt kezdtük meg ezt a munkát, és pl. már a IX. kerület teljesen fel van dolgozva. Az I., III., IV. kerületben fel van dolgozva, hogy kik a kommunisták, szociáldemokraták, semlegeselek, s kik a reakciósvok. [...] Az utolsó héten 7060 taggal emelkedett a létszám Budapest tizennégy kerületében. Összes tag: 53 235. Esztergom-Komárom megyében 20–25 000. Csepelen május 10-én 2260 volt a taglétszám, ahol közel 14 000 munkás dolgozik. [...] Kiadtuk a jelszót, hogy minden üzem legalább ötven százaléka a kommunista párt tagja legyen. Az utolsó három hétben ugrásszerűen emelkedett a taglétszám. Az utolsó héten ezren léptek be. Jelenleg összesen 4070. [...]

Safrankó Emánuel [akkor kecskeméti területi párttitkár, a KV póttagja]: [...] a szociáldemokraták csábításainak úgy vettük elejét, hogy a községekben a gazdák között 320 lovat osztottunk ki. Mindjárt kommunista lett a falu. Javaslom ezt országos méretben megvalósítani. [...]

Rákosi Mátyás (zárszava): A pártnak legyen választási irodája, sokszor ki se legyen írva, hogy milyen párté. Legyen kiírva, hogy választási, esetleg panasziroda, ahol remélhetőleg mindenki olyan tanácsot fog kapni, hogy a Kommunista Pártra fog szavazni. [...] (Az MKP Központi Vezetőségének 1945. augusztus 23-i ülése.) Egy héttel később, a budapesti kommunista pártapparátus értekezletén Révai József, megismételve a fentebb már idézett kampánytechnikai ötleteit, a választások kimenetelét illetően még optimistább hangot ütött meg. „Optimizmussal kell belemenni a választásokba azért is, mert sok technikai és helyzeti előnyünk van. Több autónk van, mint másnak, a magyar demokrácia irányító pártja vagyunk és nem fogjuk szégyelleni a politikai és technikai előnyöket igénybe venni. Sírjanak azután, hogy ők [mármint a többi párt] tiszták voltak a választásoknál. [...] Ha így fogjuk fel, meg vagyok győződve, hogy a dolog sikeres lesz, és hogy a budapesti választásokon a munkás-egységlistával el fogjuk érni azt, amit el akarunk érni, nemcsak a többséget, hanem egy lenyűgöző, a 70 százalékot nemcsak megközelítő, hanem azt túl is haladó többséget. [...] Felfrissíteni, kitisztogatni a közigazgatást. Ezt országosan és Budapesten is fel kell vetni. Munkásokat, haladó értelmiségieket a nép választottait a közigazgatásba! Ezt kerületenként kell konkretizálni — ha szabad magam pestiesen kifejezni — pofára. Tehát kipécézve egyes embereket. Azokat, akik bennmaradtak a közigazgatási apparátusban, akik még mindig a régi szellemet képviselik, a régi módon dolgoznak.”⁷⁹

4. A közigazgatás reformja a pártok 1945. évi politikai állásfoglalásaiban

Ahhoz képest, hogy a közigazgatás, az önkormányzatok szervezeti megújításának kérdése — mint már szó volt róla — az 1944 végén létrejött Ideiglenes Nemzeti Kormány programjában nem szerepelhetett, 1945 folyamán — különösen az őszi hónapokban egymást érő választási gyűléseken — egyre előkelőbb helyre került. A „demokratizálás” megmaradó központi kategóriája, a korábban hangsúlyozott személyi kontraszelekción túl, fokozatosan bővült egy „népet szolgáló” közigazgatási intézményrendszer programpontjaival. Az átalakításra vonatkozó tartalmi jegyek különbsége ebben az időszakban még inkább csak hangsúlyeltolódásokban érzékelhető, ami persze a megnyilatkozások műfajából — a politikai propaganda jellegéből — is következett.

79 Uo. 274. f. KV. F. 81. és f. 9/11.

Az MKP 1945. május 20–21-én tartott „pütkösi konferenciáján” Rákosi — amint azt korábban idéztük — még a személycserékre koncentrált, s a reakciós, fasiszta szellemű tisztviselőknek a közhivatalokból való mielőbbi eltávolítását követelte. A hivatali pozíciókba helyezett kommunistákkal szemben támasztott követelmények között szorgalmazta ugyanakkor a szakirányú ismeretek mielőbbi elsajátítását. Mindemellett politikailag is károsnak ítélte, hogy a párt káderei „fegyelmetlenek”, nem veszik figyelembe a koalíciós viszonyokat.⁸⁰ Rajta kívül Beér Jánosnak *A Magyar Kommunista Párt közigazgatási politikája* c. brosrájában olvashatunk a párt e tárgyra vonatkozó nézeteiről. E szerint a népet szolgáló közigazgatás megteremtését tűzik ki célul, amelyhez azonban „a közigazgatás szervezetét teljesen új demokratikus szellemnek kell áthatnia.”⁸¹ Ezt elérendő a kulcspozíciókat rátermett, bár előképzettség nélküli munkásokkal és parasztokkal kell betölteni, akik a legszükségesebb szakismereteket különböző, szervezés alatt álló, gyorsított közigazgatási képesítő tanfolyamokon szerezhetik meg.⁸² Mindazonáltal a szerző szerint a szakképzettség a „rátermettséggel” minden további nélkül kiváltható, helyettesíthető. A munka a demokratikus reorganizálás másik feltételeként erős helyi önkormányzatok szervezését jelölte meg. „Az ország közigazgatásának demokratikus felépítése csak akkor van biztosítva, ha a helyi önkormányzatok nemcsak helyi ügyeiket intézik egyedül, hanem kezdeményező és ellenőrző szerepük az ország ügyeiben is érvényesül.”

A szociáldemokraták soros (35.) kongresszusukon az elfogadott akcióprogramban rögzítették a közigazgatás átalakításáról vallott álláspontjukat. Ennek központi kategóriája a „tisztá önkormányzat”, melybe a központi hatalom beavatkozása csak akkor engedhető meg, „ha olyan zavarok következnek be, melyeket önkormányzati úton kiküszöbölni nem lehet, vagy pedig országos érdekű ügyről van szó.”⁸³ E steril önkormányzatiság részleteiben ki nem fejtett tartalma még kevésbé

80 Rákosi a túlzottan balosnak, szektásnak minősített magatartás képviselőit leginkább a legkorábban aktivizálódott/aktivizált volt „tizenkilences” veteránokban vélte felfedezni, s őket jelölte olyanoknak, akik a legkevésbé képesek „átállni” az illegális szűk horizontjáról a legális kormánypárti felelősség megkövetelte új körülményekre, s az ennek megfelelő tevékenységre, l. *Harc az újjáépítésért* i. m. 16–17., 25.

81 „A Magyar Kommunista Párt közigazgatási politikájának célja a közigazgatás demokratizálása. Olyan közigazgatási szervezet kiépítését követeljük, amelyben a köztisztviselők és a közigazgatási gépezet munkáját kizárólag a nép, a közösség érdekei vezérlik. Olyan közigazgatást követelünk, amelyben szabad, független, anyagilag biztosított és a néppel szorosan egybeforrt közigazgatási tisztviselők dolgoznak. Olyan demokratikus közigazgatást, melyet a magáénak érez a nép és tudatosan elősegíti, támogatja annak munkáját.” *Beér János: A Magyar Kommunista Párt közigazgatási politikája*. Bp. 1945. 2–3.

82 Akik ezeken „a közigazgatás demokratikus szellemű megújítása” céljából szervezett képesítő tanfolyamokon sikeres vizsgát tettek, alkalmazhatók voltak azokra az állásokra, amelyek betöltését korábban jogi, állam-, vagy közigazgatástudományi tudori oklevélhez kötötték. 10.070/1945. M. E. sz. rendelet, l. Két év hatályos jogszabályai. i. m. 115–116.; l. még: *Hencz Aurél: Felsőfokú közigazgatási szakemberképzés Magyarországon, 1848–1948*. Szeged, 1981. 256–273.

83 *Balogh S.–Izsák L.*: i. m. 205. A Szociáldemokrata Párt munkaterve Magyarország gazdasági, politikai és szellemi újjáépítésére. In: *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, 1944–1948*. i. m. 99–118. E dokumentumkötetnek a közreadói lábjegyzetben tájékoztatnak arról, hogy a kongresszusra készített közigazgatási reformtervet ott — idő hiányában

világos, miután a dokumentum néhány sorral lejjebb azt rögzíti, hogy az önkormányzatokat a központi kormány irányítja és ellenőrzi. Továbbmenve, a közigazgatás demokratizálásának egyik lényeges előfeltételeként jelöli meg, hogy a köztisztviségeket minden szinten beavatkozástól mentes titkos választások eredményeként töltsék be.

A független kisgazdapárt 1945 tavaszán készült programtervezetében sürgős közigazgatási reformot prognosztizált, de részleteiben csupán a hivatalnokok mentalitásának megváltozását, „nép felé fordulását” igényelte, valamint azt, hogy a „rátermettség” alapján stallumba helyezett köztisztviselők „aktatologatás helyett valóban a köz szolgálóiként” intézzék a lakosság ügyeit.⁸⁴ Ehhez képest a párt 1945. augusztusi nagyválasztmányi ülésén a küldöttek két egymásnak ellentmondó okmányt is szentesítettek. A párt vezetőségének Tildy Zoltán által előterjesztett határozati javaslata egy centralizált, a központi kormányzat dominanciáját érvényre juttató államszervezet mellett kardoskodott. Ugyanakkor a párt ún. „paraszttagozata” egy olyan — szintén elfogadott — elaborátumot vallott magáénak, mely egy kiterjedt önkormányzati hatáskörön alapuló decentralizált igazgatásért szállt síkra, ahol „a nép széles rétegei” [értsd: a közép- és nagybirtokos gazdatársadalom képviselői] gyakorolnának ellenőrzést a közhivatalok működése felett.⁸⁵

Az 1945. évi nemzetgyűlési választásokat megelőzően a közigazgatás átalakítása tárgyában publikussá lett állásfoglalások közül *A Nemzeti Parasztpárt Kiskátéja* lépett túl a többi pártnak inkább csak a „káderlapos demokratizálásra” koncentráló álláspontján. Az egyébként szintén választási programként megjelentetett brosúrában e részek összeállítói „egy jellegzetesen magyar viszonyokra épülő,” erős önkormányzatokon nyugvó közigazgatás megteremtésének szükségessége mellett érveltek. Ennek alappillére, hogy első fokon a *község valóban önkormányzati fórum* legyen, amely „kötségvetését az országos szempontok betartásával” saját képviselőtestülete által határozza meg, s a helyi kérdésekben a korábbinál kiterjedtebb önálló döntési jogkört mondhasson magáénak. Az igazgatás *területi reorganizációjára* is kitérve javasolták, hogy „a közlekedési úthálózattal együvé tartozó községek egy vármegyéhez tartozzanak, ne kelljen napokat eltölteni a vármegye székhelyére való uta-

— nem ismertették, mindazonáltal feladatúal szabták az új pártvezetőségnek, hogy „minden lehető elkövetve munkálkodjon a reformjavaslat elkészültén, s annak megvalósulása érdekében”. Az eredeti tervezet ugyanakkor feloldani látszik a publikus változat különböző pontjai közötti ellentmondást is. E megfogalmazás szerint, „az önkormányzatoknak lehetőségig teljes kiépítésével egyensúlyba kell állítani a központi kormányzat befolyását, egyrészt hogy a közigazgatás egységes gyakorlata biztosíttassék, másrészt, hogy a törvények egységes megvalósításával a dolgozók egyetemes érdekei megvédhetők legyenek esetleges partikuláris törekvésekkel szemben.” A kommunista állásponttól eltérően ez a tervezet csupán „a közszolgálat érdekeinek sérelme nélkül”-i esetekben tartja érvényesíthetőnek a „rátermettséget” a szakképzettség ellenében. I. m. 462–463., I. még: *Molnár János*: Az SZDP 1945 utáni akcióprogramjai. A Politikai Főiskola Közleményei 1977. 3. sz. 167–184.

84 A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt programjából. In: *Balogh S.–Izsák L.*: i. m. 170.

85 *Nagy Ferenc*: Mit kell tudni a Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Pártról. Bp. 1945. 18.; *Balogh S.–Izsák L.*: i. m. 181–182.; *Vida István*: A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947. Bp. 1976. 65–74.

zással”. Megyei szintű vagy éppen több vármegyét „kiszolgáló” közigazgatási bíróságok létesítését szorgalmazva vélték gyorsíthatónak a jogorvoslatok intézését. A köztisztviségeket ‘a népből kikerült’ értelmiségiekkel tervezték betölteni, ezen túlmenően pedig „Parasztok és munkások menjenek be a hivatalokba minél többen, hogy még ezzel is demokratikusabbá tegyük a közigazgatást.”⁸⁶

Mindezek mellett a (formálisan) parasztpárti belügyminiszter, Erdei Ferenc korabeli írásai, beszédei tájékoztatnak a közigazgatás átalakítására vonatkozó „hivatali” elképzelésekről. Augusztus elején már arról számolt be, hogy egy átfogó közigazgatási reformtervezet „rövid időn belül kész lesz arra, hogy amikor azt a politikai körülmények megengedik és megkívánják, akkor ezt a kész tervet, mint közigazgatásunk átfogó és gyökeres, demokratikus és népi reformját végrehajthassuk.”⁸⁷ Másfél hónappal később viszont már a közigazgatás megújulásába vetett remény elmúlásáról írt.⁸⁸ Ennek okát elsődlegesen abban vélte felfedezni, hogy az igazolási eljárások — korántsem kielégítő kontraszelekcója — eredményeként a közalkalmazottaknak mindösszesen csak 19%-a „új elem”. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy teljesen megalapozottak „a közigazgatásban érvényesülő reakcióról” hangoztatott nézetek. S noha cikke címe szerint „a közigazgatás újjáépítéséről” érkezett, már szót sem ejtett a korábbi hónapokban általa rendre beharangozott szervezeti reformról, s maga is a káderpolitika eszközeivel érvényre juttatandó „demokratizálás” mellett tört lándzsát. „Ha a jelenlegi helyzetben alapvető és gyökeres szervezeti újításokra nem is szánhatjuk el magunkat, két útja mindenesetre kínálkozik ezen területen is a demokratikus átalakulásnak. Egyik a vezető állásoknak minden képesítési feltétel nélkül a nép közül választott laikusokkal való betöltése, a másik a képzett közigazgatási tisztviselők sürgős utánpótlásáról való gondoskodás.”⁸⁹ Ezt viszont egy héttel később már olyan programként hivatkozta meg a Szabad Nép,

86 A Nemzeti Parasztpárt kiskatéja. Bp. 1945. 32.

87 *Erdi Ferenc: A rendőrségről és a közigazgatásról.* Beszéd a pécsi nagygyűlésen, 1945. augusztus 8-án. In: *Uő.: Politikai írások.* 1. Szerk. Kulcsár Kálmán. Bp. 1988. 338. Egy korábbi népgyűlési beszédének fennmaradt vázlata szerint a Belügyminisztériumban az eddig már érintett igazolási, képesítési, illetve szervezeti reform mellett az *önkormányzati választásokat* előkészítő törvénytervezeten is dolgoztak, de ennek eddig nem akadtam nyomára. I. m. 287. Egy másik beszédvázlata már 1945. máj. közepén arról tudósít, hogy „a végleges közigazgatási reform munkája megindult. Olyan szervezet, amely biztosítja a jó működést, olyan eljárás, amely a népet szolgálja.” I. m. 305. Egy máj. végi rádióelőadásában szólt arról, hogy a közbiztonság rendszerének — benne a közigazgatás reformjának — ügyével „már kezdettől foglalkozunk, most jutottuk abba a stádiumba, amikor ezek a mélyreható reformtervek fokozatosan a megvalósítás fázisába kerülnek”. I. m. 307–308. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök a kormánynak az ideiglenes nemzetgyűlés debreceni ülészsaka óta végzett munkájáról szóló beszámolójában az immáron Budapesten újra összeült (és kiegészült) parlament 1945. szept. 5-i ülésén ugyancsak „folyamatban lévő közigazgatási reformok soráról” tett említést. INN. 44.

88 „Sajnos, Erdei egész minisztersége alatt nem tartotta a helyzetet érettnek ahhoz, hogy ezzel előálljon”, jegyzi meg ezzel kapcsolatban Bibó István, aki a szóban forgó — később még részletesen tárgyalandó — tervezet előkészítője-kidolgozója volt, mint a BM Közigazgatási Főosztályának a vezetője. *Huszár Tibor: Bibó István. Beszélgetések, politikai-életrajzi dokumentumok.* Bp. 1989. 99.

89 *Erdi Ferenc: A közigazgatás újjáépítése.* Szabad Szó, 1945. szept. 23., utánközlésben: in: *Uő.: Településpolitikai i. m.* 353–355.

mint „Erdei belügyminiszter készülő választási reformját”, mellyel az MKP is azonosulni tudott, s a cikk lényegében megismétli Erdei személycserékre csupaszított „demokratizálási” téziseit:

„Az önkormányzatok vezetését nem hivatalnokokra bízva, hanem bármilyen egyéb foglalkozású személyre, aki a lakosság bizalmát bírja. A polgármesteri és alispáni tiszteket eddig magasabb képesítéshez kötötték. A reform értelmében képesítéstől függetlenül választható az önkormányzatok vezetőjéül munkás, paraszt, kisiparos vagy értelmiségi, aki egy alája rendelt hivatásos köztisztviselő, hivatalvezető segítségével intézi a község ügyeit. [...] A készülő reform intézkedései a [községi] bírót valóban a község fejevé teszik, akinek a jegyző csupán alárendelt segítőtje. A személyi újítások második csoportja a szakképzett közigazgatási erők felfrissítésére irányul. Célja, hogy a munkás- és parasztsorból származó rátermett fiatalságot bevonja a közigazgatásba. Szigorú alkalmassági vizsga után három különböző tanfolyamon folyik majd a friss közigazgatási erők kiképzése. [Bevezető tanfolyam, Képesítő tanfolyam] A harmadik tanfolyam a régi köztisztviselők demokratikus átképzésére szolgál. Az MKP, a dolgozó magyar nép régi követelését teljesíteni a közigazgatás reformjának megvalósítása. Legfőbb ideje már, hogy népi erővel felfrissített, demokratikus közigazgatás biztosítsa a nép érdekeit szolgáló törvények és rendeletek helyes végrehajtását.”⁹⁰

Összegzésül: a debreceni csonka parlamenttel kezdődő és az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokkal záruló ideiglenesség kilenc hónapja során az új államiság konstituálására, működtetésére vállalkozó kormányzati koalíció pártjai között annyiban alakult ki konszenzus, hogy egyöntetűen — nem csupán politikai okokból, hanem szervezetét tekintve is — avítnak tartották a honi közigazgatás öröklött rendjét. Megreformálásának igénye különböző változatokban már ekkor felmerült ugyan, de a hatalmi pozíciók megszerzéséért e területen is meginduló pártok közötti versengés a szervezeti reform ügyét kiiktatta az újjáépítés tematikájából. Az e területen is elkerülhetetlennek hirdetett „demokratizálás” következképpen az igazolási eljárásnak elkeresztelt közalkalmazotti tisztogatásra koncentrálódott, ami viszont meghatározó módon rendelődött alá a közéletet — és e procedúra lefolytatására feljogosított igazolóbizottságokat is — uraló pártok aktuálpolitikai érdekeinek.

Mindazonáltal a hatalmi-politikai rendszerváltás az ideiglenesség hónapjai során intézményesült és stabilizálódott. Az újonnan színre lépő pártok birtokba vették, és kizárólagos dominanciával uralták a neokonstituált magyar állam intézményrendszerét. Erdei Ferencnek a százalékos megoszlással alátámasztani igyekezett — fentebb idézett — politikai zsonglörködése arról, hogy a ~80/20%-os régi kontra új közalkalmazotti arány milyen kudarcot jelent a „demokratizálás” szempontjából, épp oly kevésbé respektálható, mint a koalíció más reprezentánsainak ugyanez idő tájt el-

90 Készül a közigazgatás reformja. Szabad Nép, 1945. szept. 30. „Ahogyan eddig láttuk, a közigazgatás az a terület, ahol a régi Magyarország a statisztika szerint embereivel 90%-ban van képviselve, 90%-ban régi emberek vannak a közigazgatásban, egyrészt azért, mert valóban nélkülözhetetlenek, másrészt, mert annyira színtelenek, annyira szürkék voltak, hogy tökéletesen mindegy nekik, hogy itt vagy ott vannak, az a fő, hogy megtarthassák azt a hatalmi helyet, ahol azelőtt voltak.” Veres Péter felszólalása az INGY 1945. szept. 6-i ülésén. „A meghozott helyes rendelkezéseket a közigazgatásban meglapuló, a demokratikus renddel egyet nem értő elemek elszabotálják, vagy tudatosan kiforgatják, s ezzel a tömegeket a demokrácia ellen ingerlik. Ezért mi a kormány egyik legfontosabb kötelességének tartjuk, hogy a közigazgatást tisztítsa meg a reakciós, oda nem való elemektől.” Kossa István felszólalása ugyanott. INN. 59. és 62.

hangzott, hasonlóan tendenciózus jeremiádái. Részben a hatalmi intézmények belső hierarchiájából, működési jellemzőiből következően, részben pedig azért, mert a pártok — a hatalmi logika szempontjait követve — elsődlegesen a kulcspozíciókban hajtották végre a személyi őrsváltást, az egyötödnyi új kádergarnitúra pozícióit tekintve mindenképpen uralta nem csupán a köz-, hanem a szakigazgatás intézményrendszerét is. Legfeljebb a felkészültség hiánya, és az ebből eredő presztízshiány következtében érezte-érezhette magát hátrányban az igazoltan továbbszolgáló fogalmazói kar többé-kevésbé képzett tagjaival szemben.

Erről a frusztráltságról tanúskodnak az MKP Központi Vezetősége Közigazgatási Osztályára 1945 nyarán beérkezett, illetve ott készült jelentések, beszámolók. Ezek rendre soroltak példákat arról, hogy úgymond a teljes beosztott „rég” szakképzett apparátus, az új „demokratikus” — azaz szakképzetlen kommunista — vezető tisztségviselők ellen (egyes iratokban azonnal általánosítva „a kommunisták ellen”) dolgozik. Ennek megfelelően minősült azután az igazolt, korábban is közalkalmazott garnitúra egészében „reakciónak”. Ugyanennek a kérdésnek egy sajátos összefüggésére utal az osztályon dolgozó Széll Jenő egyik jelentése: „A kezdeti időben minden pártszervezet igyekezett legerősebb embereit a rendőrségre elhelyezni. Egyéb közigazgatási állásokra (polgármester, főszolgabíró [ekkor hivatalosan már járási főjegyző], főjegyző) már csak gyengébb, második, harmadik garnitúrabeli emberek kerültek. Általános panasz, hogy a kommunista polgármesterek gyengék”. „Ahol az elvtársak látták, hogy nem tudnak megfelelő embert polgármesternek tenni, csináltak [belle] helyettes polgármestert. Az ilyen helyettes polgármesterek legtöbbször persze nem tudják jól ellátni munkájukat.”⁹¹

Az mindezen belül egy külön kérdés, hogy a pozicionális reprezentáltságért is folyó pártok közötti versengésben — jórészt a szovjet dominanciával működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság támogatásának köszönhetően⁹² — a kommunista párt mutatkozott a legeredményesebbnek a hatalmi-politikai zsákmányszerzésben. Az ideiglenességnek magától értetődően véget vetni kívánó nemzetgyűlési választásokra a pártok ezen „zsákmány” újraoszthatóságának reményét is szem előtt tartva készülődtek.

GYÖRGY GYARMATI

THE REORGANIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE PERIOD OF "PROVISIONALITY"

The study deals with the reorganization of Hungarian public administration after World War II. It concentrates on three problems. One of them is the question of the so-called national committees. It was a common phenomenon in the Eastern-Central European region — from Poland to Bulgaria — that the previous institutional system of public administration was replaced by these national committees. In the late autumn months of 1944 the same process seemed to be continued in the territories of Eastern Hungary from where the front had already moved off. But is stopped at the beginning of 1945, and the old institutional system

91 MKP. KV. Közigazgatási Osztály iratai, 1945. máj.–dec. PTI. Arch. 274. f. 15/1.

92 L. erről: *Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon. (Visszaemlékezések, diplomáciai jelentések tükrében 1945–1947)*. Bp. 1995.

was re-established again. It happened to the order of the provisional government, which had been set up under Soviet control at the end of December 1944. It was different from the political restoration characteristic of the other states of the region; that is to say, in these countries it was the Soviets who urged the national committees to take over the role of the former executive institutions.

The second part of the paper examines the politics of the Allies at the end of the war. It wants to find out why the reorganization differed from that of the other states of the region. The explanation can be summed up in the following way. In October 1944 W. S. Churchill carried on negotiations with the Soviet Premier I. V. Stalin for nearly 10 days in Moscow. During their discussions he brought up several times that on the eastern territories of Poland, and also in Bulgaria — where the establishment of the new institutional system of the state had already reached an advanced stage — the so-called national committees and national councils were working under Communist control. That is to say, the common goal of the Allies, that all the non-fascist, democratic forces should be given place in the new power system of the Eastern-Central European countries to be reorganized, had not been realized. (As we know, this problem got prolonged, and the western powers made the recognition of the new governments of the countries concerned depend on this transformation.)

It was in the time of Churchill and Stalin's summit in October 1944 that Hungary made her well-known, unsuccessful attempt "to jump out" of the war. Churchill's protest mentioned above had the effect that the Soviet leaders, who had a basic role in the reorganization of the Hungarian state institutions, urged the surpass of the national committees and reorganization of the former institutional system of public administration. It was the so-called political screening, which became general at the end of the war, that was to establish the democratic transformation of the public administration. However, it was a very ambiguous procedure. Its basic aim was to remove those persons who had been politically compromised under the previous regime. But the great majority of them had run away with the German troops chased out of Hungary. The clearing of the ones staying at home depended mainly on their being able to join a political party in the new power system. It was so much the easier for them as the new parties had hardly any officials possessing administrative knowledge and practice. As a conclusion, they were competing to win as many representatives of the former administrative apparatus for their parties as they could.